

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ ТА МУЗЕЙНО-
ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
Кафедра туристичного бізнесу

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОГО
ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ**

здобувачавищоїосвіти

другого (магістерського) рівня

зі спеціальності 242 Туризм

освітньо-професійної програми «Туризмознавство»

Кузнець Алевтини Валеріївни

Науковий керівник:
Кандидат педагогічних наук, доцент

Аніщенко Алла
Петрівна

Рецензент: директор «ПАТ»

**ЛИМАН СЕРГІЙ
ІВАНОВИЧ**

Харків – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКСКУРСІЙНИЙ ТУРИЗМ» ЯК ЧАСТИНИ СИСТЕМИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Поняття, сутність екскурсійного туризму як частини системи туристичної діяльності

1.2 Основні види екскурсійного туризму в Україні та за кордоном

1.3 Значення екскурсійної діяльності в розвитку туризму

Висновки до першого розділу

РОЗДІЛ 2. ЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ В СИСТЕМІ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1 Дослідження поняття «релігійний туризм».

2.2 Витоки релігійного туризму та його проекція на сучасність

2.3 Значення релігійного туризму для популяризації історико-культурної спадщини

2.4 Основні проблеми та перспективи розвитку релігійного туризму

Висновки до другого розділу

РОЗДІЛ 3. РОЗРОБКА ТА ПРАКТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ «СЛІДАМИ СВЯТОГО ПАВЛА»

3.1 Теоретичне обґрунтування технології популяризації релігійного туризму

3.2 Опис технології популяризації релігійного туризму

3.3 Аналіз результатів провадження технології популяризації релігійного туризму

Висновки до третього розділу

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішній день більше 90% об'єктів туристського інтересу в світі так чи інакше пов'язані з культом або релігією. Бурхливе зростання суспільного інтересу до релігії в останні десятиліття викликало справжній бум релігійного туризму. Це призвело до того, що Всесвітня туристична організація оголосила релігійний туризм найперспективнішим напрямком туризму на початку III тисячоліття. Та все ж таки деякі обставини заважають повноцінному розвитку індустрії. Як наприклад, головною перешкодою екскурсійного туризму у тому числі й релігійного, стають обмежуючі умови пандемії. Великий вплив на індустрію має: обмеження пересування за кордон, закриття закладів інфраструктури, обмеження кількості відвідуючих туристичну пам'ятку, Та ін.

Детальним дослідженням релігійного туризму займалися видатні вчені та науковців, а саме: Гайдукевич Л.М., Моїсеєва С.В., Боголюбов В.С., Біржаков М.Б. та інші. Всі вони зробили вагомий внесок у дослідженні даної теми дипломної роботи.

Об'єкт магістерської роботи: релігійний туризм.

Предмет дослідження – проблеми та перспективи розвитку релігійного туризму в Україні

Мета дослідження: теоретична розробка та практична реалізація технології просування релігійного туру.

Відповідно меті дослідження роботи можна виділити наступні завдання:

- дослідити поняття, сутність екскурсійного туризму як частини системи туристичної діяльності;
- виділити основні види екскурсійного туризму в Україні та за кордоном;
- охарактеризувати значення екскурсійної діяльності в розвитку туризму;

- проаналізувати поняття «релігійний туризм»;
- охарактеризувати витoki релігійного туризму та його проекція на сучасність;
 - виокремити основні проблеми та перспективи розвитку релігійного туризму;
 - Визначити значення релігійного туризму для популяризації історико-культурної спадщини
 - зробити обґрунтування технології популяризації релігійного туризму
 - проаналізувати результати провадження технології популяризації релігійного туризму

Наукова новизна дослідження визначається темою дипломної роботи, комплексним підходом до аналізу її проблем і полягає в тому, що автором комплексно зроблена спроба визначити особливості релігійного туризму в системі екскурсійної діяльності. Наукова новизна визначається також і тим, що дослідження проведено з використанням технологій популяризації окремих видів туризму.

Дослідження здійснювалося за допомогою наступних загальнонаукових методів дослідження: аналіз теоретичної літератури; описовий метод, і метод дедукції; спостереження; аналіз.

Практична значущість дослідження полягає в розробці технології просування релігійних турів.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, та списку літератури складається з п'ятидесятидев'яти найменувань використаної літератури.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ ПОНЯТТЯ «ЕКСКУРСІЙНИЙ ТУРИЗМ» ЯК ЧАСТИНИ СИСТЕМИ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Поняття, сутність екскурсійного туризму як частини системи туристичної діяльності

Подорож сьогодні найкращий вид відпочинку від досить насиченого і продуктивного життя. Занурення в нову культуру, країну, дає можливість залишити проблеми і роботу позаду, отримати нові враження, відчуті зміни.

Тільки захоплюючі подорожі можуть подарувати незабутні враження і відчуття, а також допоможуть урізноманітнити наше життя. Тому багато людей з метою відпочинку від повсякденних турбот відправляються в інші країни набратися нових сил. Іноді відпочинок вдається поєднувати з придбанням нових знань та корисної інформації, яку можна дізнатися за участю в різних ознайомлювальних програмах. Серед туристів особливу популярність останнім часом набуває екскурсійний туризм, який представляє собою найрізноманітніші походи, поїздки та подорожі, метою яких є ознайомлення з пам'ятками архітектури, природи або важливими пам'ятками країни.

“Екскурсія – це завжди маленька пригода, повна вражень, емоцій і подій. Це справжні музеї під відкритим небом, де можна годинами ходити по вулицях і пам'ятках, запам'ятовуючи місця, які сподобались і шкодуючи, що люди ще не створили такого засобу, який міг би зберегти ті неповторні почуття, які викликають ці чудові міста”[6, с. 70].

“Екскурсійний туризм – це один з видів туризму, який здійснюється з метою ознайомлення з історико-культурними пам'ятками, природними пам'ятками, музеями, театрами, традиціями народів на певній території”[4, с. 92].

Специфікою екскурсійних турів є порівняно великий середній вік мандрівників. Тому екскурсійний туризм практично завжди передбачає комфортабельні умови трансферів і розміщення в готелях.

Даний напрямок туризму є одним з найдавніших. До перших екскурсій, на думку багатьох істориків, можна віднести паломницькі подорожі по святих місцях. До екскурсій спортивного характеру зараховують Олімпіади в Стародавній Греції. Але тільки на початку двадцятого століття екскурсійна діяльність стала самостійним напрямком. Розвиток транспортних шляхів, туризму багато в чому сприяв цьому. Вищі класи отримали можливість вільно подорожувати по різним куточкам світу, а також відправляти своїх дітей на навчання в інші країни[8, с. 90].

Одночасно з подорожами стали проводити навчальні екскурсійні заходи з дітьми. Основною їх метою було знайомство учнів з навколишнім середовищем, тобто це були різні види екскурсій на природу. В цей же час зародився активний розвиток екскурсійної діяльності, який зумовив утворення різних компаній, що займаються організацією та проведенням екскурсій.

Сьогодні цей вид туризму вважається самим затребуваним серед всіх інших напрямів. Адже більшість туристів подорожують саме з метою огляду визначних пам'яток, на другому місці знаходиться природний туризм. Залежно від необхідного часу, екскурсійний туризм може тривати протягом різного часу[10, с. 73].

Короткочасні поїздки тривають, як правило, не довше одного дня, а подорожі з метою ознайомлення з місцевими пам'ятками певного регіону тривають кілька днів або тижнів, їх можна називати екскурсійними турами.

“Екскурсійні тури –це кращий спосіб відпочити і прекрасно провести час в будь-якій країні. Це чудова можливість помилуватися унікальними пам'ятками, взяти участь в місцевих святах, познайомитися з цікавими традиціями і людьми, скласти власне уявлення про культуру інших народів[5, с. 122].

Будь-який екскурсійний туризм незалежно від його виду та тривалості характеризується екзотичністю і насиченістю. Для того щоб більше дізнатися про конкретні цікаві місця, вивчити їх історичні та культурні досягнення, необхідно відправитися в освітню поїздку.

Екскурсійна програма – це відмінний спосіб познайомитися з новою країною та її культурою: історичні пам'ятники, монументи, руїни, катакомби, музеї та галереї – все це здатне залишити масу вражень. Якщо, звичайно, не змішається в нероздільний потік місць і образів[1, с. 88].

Завдання програми екскурсійного обслуговування має на увазі досягнення цілей, які бувають[16, с. 109]:

1. Пізнавальними (історична, архітектурно-містобудівна, літературна, мистецтвознавча, природнича тематика).
2. Розважальними (відпочинок, спорт).
3. Професійними (ділові, бізнес тури, участь в виставках, ярмарках тощо).
4. Іншими (паломництво, хобі, навчання, підвищення кваліфікації тощо) (рис. 1.1)[12, с. 59].

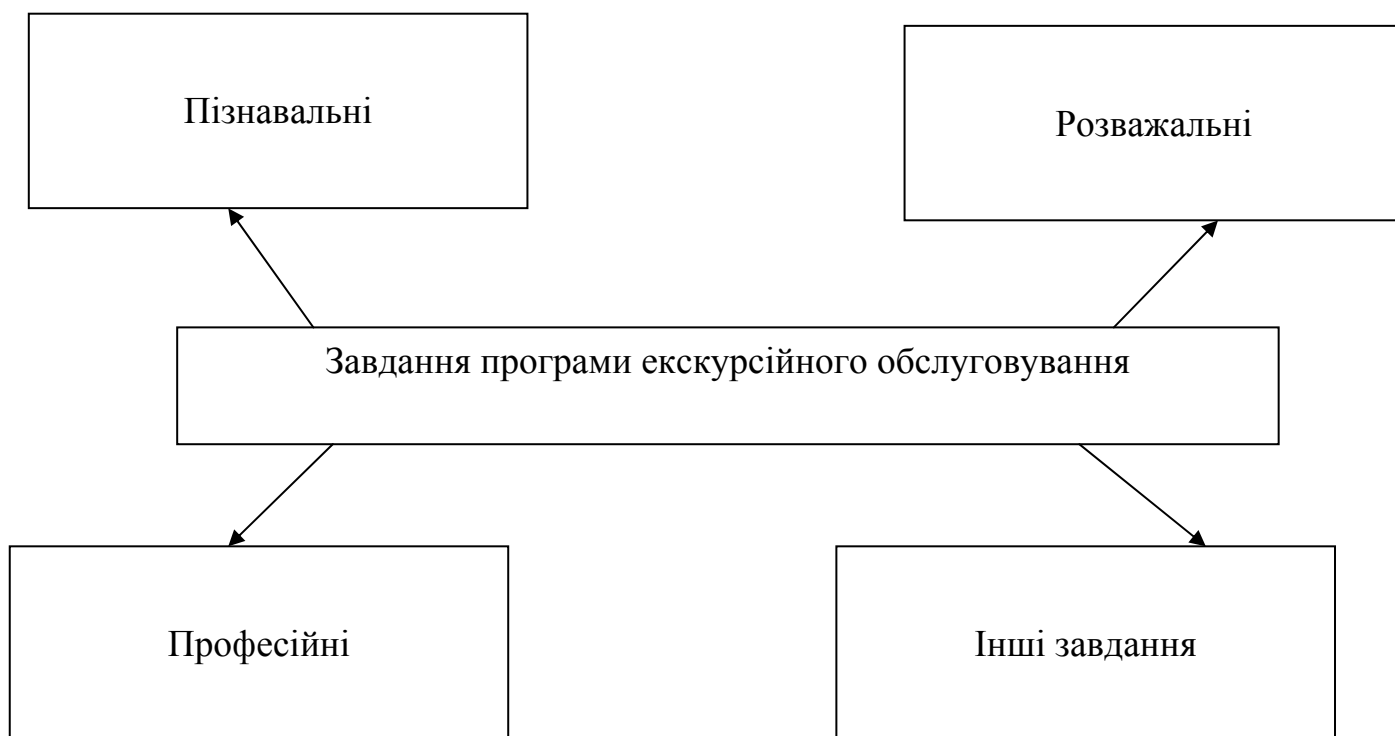

Рис. 1.1.1 – Завдання програми екскурсійного обслуговування

Створений даний вид туризму був спеціально для людей, яким є неприйнятним пасивний відпочинок на пляжі під палючим сонцем або відвідування SPA-салонів з розслаблюючими процедурами. Екскурсійний туризм найчастіше складається з відвідування кількох міст однієї країни або окремих країн, включаючи в себе: ознайомчі програми, авіаперельоти, залізничні поїздки, автобусні поїздки. [11, с. 40]:

Невід'ємною частиною екскурсійного туризму є захоплюючі розповіді гідів про історичні битви і великих воїнів, про розкіш і підлість царських дворів, містичні легенди народів світу і звичайно ж історичні пам'ятки – старовинні храми, замки, фортеці та оборонні споруди. Все це робить екскурсійні тури цікавими для всіх людей, незалежно від віку, статі чи соціального становища.

Професійні гіді та екскурсоводи розкажуть туристам про такі факти і події, про які туристові важко буде дізнатися самотійно. Екскурсійний відпочинок не тільки зарядить здоров'ям і енергією, але і допоможе повернути інтерес до життя [12, с. 52].

Під час екскурсійних турів туристів можуть чекати найважливіші картинні галереї світу і дегустації кращих вин, відпочинок на комфортабельних яхтах і візити до пірамід, круті вечірки на кращих дискотеках світу і розслаблена гармонія найдосконаліших СПА-салонів.

Екскурсійні тури не завжди означають нагромадження визначних місць і боязні не встигнути. Це найкраще рішення, в тому випадку, якщо туристу хочеться спокійно ознайомитися з колоритом і історією відвідуваних країн. Екскурсійний тур може бути спокійним і безтурботним. Він може бути насичений різними країнами і містами, але ні в якому разі не нудним або навпаки гіперактивним, швидким або затяжним. Туроператори прораховують буквально кожен крок під час формування екскурсійного туру, моделюють наперед ситуацію і планують повноцінний результативний відпочинок своїх клієнтів. Це плюси екскурсійних турів [7, с. 39].

Географія екскурсійних поїздок з кожним роком стає все ширше. Маршрути різної тривалості і складності, в тому числі і з відпочинком на морі. Чехія, Угорщина, Румунія, Швейцарія, Німеччина, Австрія, Італія, Франція, Іспанія, Португалія, Греція, Великобританія, Польща – географія екскурсійних турів постійно розширюється. Великий вибір регулярних і чартерних авіарейсів, нескладні візові формальності роблять екскурсійні тури в Європу популярними в будь-який час року. Так само популярні екскурсійні поїздки і в південні країни, і поїздки на крайню північ, і багаті своєю історією країни Латинської Америки, Азія, Африка і Австралія – словом, весь світ[52].

Крім того, не варто забувати і про те, що багата визначними пам'ятками і цікавими екскурсійними об'єктами наша власна країна. В Україні так багато об'єктів культурної спадщини, місць, пов'язаних з військовими подіями, зі становленням православ'я.

Екскурсійні тури хороші тим, що залежать тільки від тяги людини до чогось нового, від кола її інтересів. Кожен може вибрати для себе насичені тури, повністю завантажені екскурсіями, в таких поїздках не вистачає часу на сон і відпочинок, а вражень після них вистачає на довгий-довгий час.

Для людей, які віддають перевагу оглядати визначні пам'ятки міст і країн самотійно, теж є відповідні пропозиції - це так звані полегшені тури з 1-2 оглядовими екскурсіями. Адже як приємно іноді заблукати в незнайомому місті, щоб потім знайтися. Випадково забрести в затишне кафе, що не розрекламоване в путівниках, і отримати від цього найприємніше враження[53].

Таким чином, в даний час ринок екскурсійного туризму в світі розвивається досить інтенсивно. Головні цілі, які переслідує екскурсійний туризм – огляд цікавих культурних та природних об'єктів, а також отримання про них нової інформації.

Екскурсійний туризм передбачає відвідування музеїв, виставок, картинних галерей, пам'яток архітектури, природи та історії. Після

екскурсійного туризму зазвичай залишається приголомшливе враження. Турист ніби побував в епосі середньовіччя, і повністю перейнявся духом старих кварталів, або, ніби постояв на поле битви пліч-о-пліч з воїнами, одягненими в обладунки, які очікують початок битви.

Викликати непереборне бажання і непідробний інтерес до скоєння даного виду туризму можуть різні області діяльності людини. Особливо велике значення на вибір країни для здійснення поїздки, надає розвиненість культури, глибина багатовікової історії, наявність самобутнього мистецтва і архітектури.

1.2 Основні види екскурсійного туризму в Україні та за кордоном.

Екскурсійний туризм – це надзвичайно різноманітна категорія подорожей. Він є невід'ємною складовою ділових, історико-культурних, оздоровчо-лікувальних, паломницьких, етнографічних та інших видів поїздок. Екскурсійний туризм передбачає відвідування музеїв, виставок, картинних галерей, пам'яток архітектури, природи та історії [1, с. 59].

Як в Україні та за кордоном екскурсійний туризм може бути як внутрішнім, так і міжнародним (рис. 1.2). Як правило, такі поїздки тривають 5-7 днів і припускають переїзди з міста в місто.

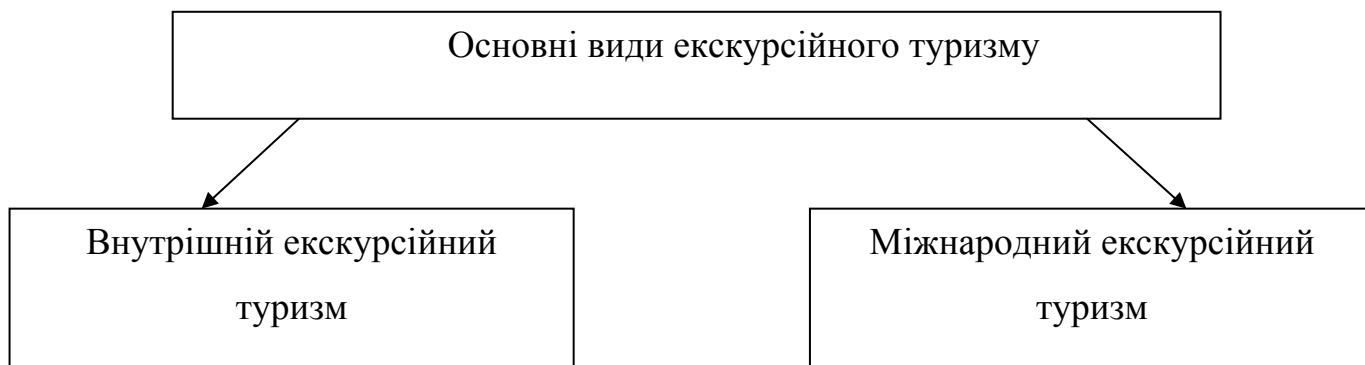

Рис. 1.2.1 – Основні види екскурсійного туризму

Екскурсійні тури мають ще декілька цікавих різновидів, а саме: екскурсійні тури та відпочинок на морі, екскурсійні тури в екзотичні країни,

екскурсійні тури по Європі з авіаперельотом, тур по одній країні або декількох, екскурсійні автобусні тури.[15, с. 90]:

Екскурсійні тури плюс відпочинок на морі. Унікальна можливість побачити нові міста і поніжитися в ласкавому морі, погрітися на сонечку і просто відпочити душею і тілом. В Україні такий вид екскурсійного туру не дуже популярний. За кордоном серед країн, де можна поєднати цікаві екскурсії та відпочинок на пляжі є Греція, Франція, Іспанія, Португалія, Чорногорія та інші[52].

Екскурсійні тури в екзотичні країни. Гарні відмінно опрацьованою системою маршрутів в екзотичних куточках світу. Популярними напрямками є Індія, Таїланд, Індонезія та інші.

Екскурсійні тури по Європі з перельотом говорять самі за себе. Комфортні місця для проживання і спокійного проведення часу, знайомства з величною Європою. Популярними напрямками є Франція, Польща, Чехія, Німеччина, Італія та інші[53].

Тур по одній країні або декількох– унікальна можливість до найменших деталей вивчити традиції, культуру і світогляду однієї або декількох країн. Такі тури популярні як на території України, де багато цікавих екскурсійних пам'яток, так у країнах Європи, Азії, Америки[8, с. 73].

Екскурсійні автобусні тури – для тих, хто не може літати або любить романтику доріг. Такі тури також популярні як на території України, так і за кордоном.

За тривалістю екскурсійні тури бувають:одноденні тури, багатоденні тури[17, с. 38]: (рис. 1.3).

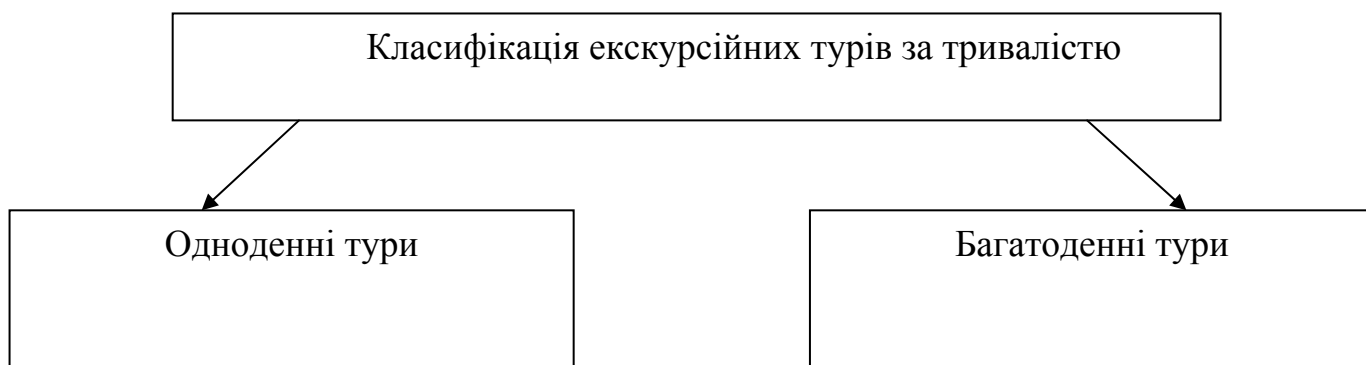

Рис. 1.2.2 – Класифікація екскурсійних турів за тривалістю

Одноденні тури – це найпростіший, з точки зору організації, варіант екскурсійних поїздок. Він зручний тим, що дозволяє відвідувати всі пам'ятки протягом дня, а значить, проблема розміщення на ніч зникає сама собою. Цей фактор суттєво зменшує вартість витрат, що не може не привернути увагу туристів. Одноденні екскурсії дуже популярні серед людей, які відпочивають на морських курортах. Коротка поїздка дозволяє розширити монотонне дозвілля в готелі та розширити кругозір.

Багатоденний екскурсійний тур передбачає поїздку довше трьох днів. Зазвичай вони продаються в сезонних упаковках і приурочені до потенційних клієнтів. Оператори намагаються включити найпопулярніші та найцікавіші програми доданого виду екскурсійного туризму. Оптимальний термін для багатоденних автобусних екскурсій – 7-15 днів, стаціонарний відпочинок з відвідуванням різних атракціонів – близько 2-3 тижнів[18, с. 101].

Екскурсійний відпочинок – це не обов'язково огляд визначних пам'яток і музеїв. Сьогодні туроператори активно розвивають особливі напрямки в туризмі, щоб задовольнити запити всіх категорій клієнтів. Наприклад: релігійні (паломницькі), подієві або тематичні екскурсійні тури[17].

Релігійні (паломницькі) екскурсійні тури. Багато людей вважають за краще відпочивати з користю не тільки для тіла, але і для душі. Такі туристи відправляються в подорожі по святих місцях, розташованих в різних куточках світу: в Ізраїль, Грецію, Таїланд, на Тибет і т.д. В Україні такі тури популярні до Києва, Полтавської області і т.д.[53].

Подієві екскурсійні тури завжди приурочені до якоїсь грандіозної події в країні: карнавал в Бразилії, фестиваль квітів у Голландії, корида в Іспанії, «Октоберфест» у Німеччині, «День оленярів» на Ямалі і інших. Також дуже популярні поїздки на різні спортивні заходи: Олімпіаду, Кубок УЄФА, Чемпіонати світу та Європи і т.д. [53].

Тематичні екскурсійні тури Такі тури набирають все більшу популярність. Наприклад, для цінителів вин організуються тури в Бордо і

Бургундії, з відвідуванням кращих виноградників і виноробів. Ландшафтним дизайнерам проводять екскурсії в кращі сади і парки світу. Для гурманів і кухарів є тури з обов'язковою дегустацією страв національної кухні. Для дітей влаштовуються тури в парки розваг («Діснейленд» у Франції, США, Японії та ін.).

Екскурсійні тури можуть бути: індивідуальними, вузькогруповим, груповими [7, с. 79]:(рис. 1.4).

Рис. 1.2.3 – Основні види екскурсійних турів за кількістю учасників

Індивідуальна програма розрахована на 1-3 туристів. Це дорогий пакет екскурсійного туру, який передбачає особливу увагу до кожного клієнта. Даний напрямок найбільш популярний у таких країнах, як: США, Канада, Австралія та країнах Європи.

Вузькогруповий тур –це продукт, який розрахований на 3-15 екскурсантів. Даний вид екскурсійного туру є найбільш широким. Він допомагає оптимально розподілити фінансове навантаження, забезпечивши високий рівень сервісу і розміщення. У той же час, забезпечується комфортне відвідування визначних пам'яток, послуги гіда[33, с. 62].

Груповий тур –від 15 туристів і більше.Найпоширеніший варіант корпоративних подорожей. Йдеться про виїзд на відпочинок співробітників компанії, школярів, студентів і т.д. З точки зору організації, подібний

екскурсійний тур пов'язаний з деякими труднощами, так як гідю доводиться фіксувати увагу кількох десятків туристів[20, с. 68].

Існує класифікація екскурсійного туризму за віковими параметрами відпочиваючих: молодіжні тури, сімейні тури, подорожі для двох, екскурсійні тури для школярів, тури для літніх людей [14, с. 98]:

Відповідно до віку туристів, організовується огляд визначних пам'яток і розваги.

Для молодого покоління – це обов'язково активний відпочинок. Екскурсійні тури для молоді включає в себе піші походи, відвідування дискотек, спортивних об'єктів.

Екскурсії для двох мають на увазі індивідуальний відпочинок з романтичним ухилом: наприклад, уїк-енд в Венеції чи Парижі з вечерею для двох в ресторані і т.д.

Сімейні тури – специфічний вид екскурсійного туризму. До складу сімейного екскурсійного туру входить багата, але не дуже насичена пам'ятками програма, щоб не заподіяти дискомфорту маленьким туристам. При комплектуванні таких пакетів оператори обов'язково враховують необхідність комфортного розміщення і харчування[15, с. 92].

Під шкільними екскурсіями розуміють поїздки, які не пов'язані з великими ризиками (наприклад, відвідування музеїв, палаців, огляд міста). Програми складаються, виходячи з інтересів і психологічних особливостей маленьких екскурсантів (швидке переключення уваги, гіперактивність).

Для людей похилого віку підбираються маршрути, які не пов'язані з активним пересуванням. Класичний приклад – оглядові екскурсії на теплоході, автобусі, круїзи. Проте, для пенсіонерів часто складають спеціальні екскурсійні програми з елементами активного відпочинку[4].

Таким чином, діяльність екскурсійного туризму полягає в організації турів історичної, культурної, пізнавальної спрямованості. Екскурсійний туризм має багато різновидів. Даний напрямок туризму класифікується за такими категоріями, як: від віку туристів; за кількістю учасників

екскурсійного туру; за тривалістю тощо. Також екскурсійні тури мають ще декілька цікавих різновидів, а саме: екскурсійні тури та відпочинок на морі; в екзотичні країни; по Європі з авіаперельотом; тур по одній країні або декількох та автобусні тури.

1.3 Значення екскурсійної діяльності в розвитку туризму.

На початку XXI ст. туристична індустрія перетворилася на могутнє соціально-економічне явище. Туризм став одним з прибуткових видів бізнесу, який впливає на економічну ситуацію не тільки окремих регіонів країни, але і на економіку держави в цілому.

Туризм зачіпає всі сфери діяльності суспільства, в тому числі культуру, економіку, соціальне життя. Інтенсивність туристичного розвитку, масштаби туризму багато в чому залежать від визнання світовою спільнотою цінностей культурного і природного потенціалу країни, її спадщини. В даний час саме культура і спадщина визначають ставлення світової спільноти до країни, її привабливість з позицій не тільки соціальних відносин і туризму, а й бізнесу [12, с. 35].

В даний час туризм перетворився в глобальне соціально економічне і політичне явище, в один з найбільш прибуткових видів бізнесу в світі. Завданнями індустрії туризму є підвищення культурного рівня людини, більш повне задоволення духовних потреб, надання позитивного впливу на її систему цінностей, знань, суспільну поведінку [12, с. 47].

Сфера туризму як галузь соціальної інфраструктури дозволяє задовольняти потребу людини в залученні до духовних і моральних цінностей, накопиченні і поглибленні знань (включаючи і професійні) в режимі вільного вибору об'єктів, методів і засобів пізнання [18].

В умовах глобалізації сучасного світу знову стають важливими народні традиції та звичаї як один з маркерів національної ідентичності. Нівелювання

культурних стандартів посилює інтерес до тих відмінностей, які є у кожного народу. Тому екскурсійний туризм грає важливу роль в туризмі.

Екскурсійний туризм на сьогоднішній день є одним з найбільш поширених типів туризму. Люди, які цікавляться культурою, пам'ятками, історією тих чи інших регіонів роблять даний вид туризму все більш популярнішим. Під час екскурсій людина отримує більш точну і розгорнуту інформацію про те, що її цікавить [19, с. 94].

Екскурсійний туризм – це подорожі, які проводяться з метою ознайомлення з історико-культурними пам'ятками, огляду архітектурних ансамблів, інженерних споруд, вивчення археологічних пам'яток, відвідування музеїв, театрів, картинних галерей, виставок фестивалів, видовищних та спортивних заходів тощо [3, с. 103].

Провідну роль серед основних видів туризму займає екскурсійний (культурно-просвітницький) туризм. Його інтенсивний розвиток пов'язаний із збільшеною потребою людей в розширенні знань з різних напрямків, підвищенні інтелектуального рівня.

У наш час люди все більше і більше подорожують, намагаючись пізнати наш світ, зрозуміти закони його існування і розібратися в тому, як же все починалося. У цих питаннях нам і допомагає розібратися екскурсійний, адже бажання людей збагачуватися духовно дає можливість подальшого розвитку.

Ресурсами екскурсійного туризму є як матеріальні пам'ятники, які складають культурну спадщину народу (твори художників, архітекторів, письменників, вчених, майстрів народної творчості), так і звичаї та вірування.

Екскурсійні маршрути мають безліч тематичних різновидів: історичні, літературні, театральні, етнографічні, фольклорні, мистецтвознавчі (по знаменитим картинним галереям), музичні (по знаменитим оперним театрам), по місцях дії відомих літературних творів, по місцях життя відомих письменників тощо [13].

Екскурсійний туризм має особливе значення для будь-якої країни. Екскурсійно-пізнавальні маршрути дозволяють широкому колу населення (іноземним туристам, учням, студентам, молоді, середньому і старшому поколінню та іншим) ознайомитися з минулим держави, її національними особливостями, пам'ятками історії та культури[8, с. 48].

У сучасному світі екскурсійний туризм забезпечує моральну, освітню єдність людства, сприяє утвердженню толерантності, тобто поваги, прийняття і правильного розуміння багатого різноманіття культур нашого світу.

Як жодна людина не може жити без будь-яких взаємин з іншими людьми, так і жодна етнічна спільність не здатна існувати в абсолютній ізоляції від інших народів. Практично кожна людина і етнос в тій чи іншій мірі відкриті для контактів і сприйняття культурних досягнень інших людей, народів і народностей і одночасно самі готові поділитися власними культурними досягненнями і цінностями [4].

За допомогою екскурсійного туризму ми можемо вивчити і зрозуміти принципи виживання і спосіб життя багатьох народів у різних куточках нашої планети, відкрити доступ до історичних і культурних цінностей. Такий туризм одночасно вчить і розважає, дозволяє накопичити безцінний досвід зустрічей з різними культурами і виробити свою систему цінностей і пріоритетів.

Людина пізнає світ, і тим самим робить для себе висновки, які в подальшому впливають на її життя, поведінку і дії в певних ситуаціях. Культурні діячі різних епох і народів стають кумирами, а модель їх поведінки прикладом для наслідування.

Екскурсійний туризм дає нам шанс познайомитися з творіннями іншої культури, епохи, іншим способом життя і нормами поведінки, іншими звичаями, традиціями – іншим світом, таким захопливим і незвіданим[11].

В основі екскурсійного туризму лежить потреба в духовному освоєнні культури. Такий вид туризму формує гармонійно розвинену особистість, дає

можливість активно пізнавати і виховує певні почуття: смаку, відповідальності, патріотизму і т.д.

Екскурсійні тури забезпечують повагу до людської гідності та індивідуальності, визнання самобутності культур і моральних цінностей народів. Отже, можна сказати, що екскурсійний туризм впливає не тільки на світогляд людини, а й на все її життя.

Роль екскурсійного туризму в сучасному світі величезна, адже він зачіпає всі сфери діяльності суспільства, в тому числі культуру, економіку, соціальне життя. Інтенсивність туристичного розвитку, масштаби туризму багато в чому залежать від визнання світовою спільнотою цінності культурного і природного потенціалу країни, її спадщини[2, с. 59].

В даний час саме культура і спадщина визначають ставлення світової спільноти до країни, її привабливість з позицій не тільки соціальних відносин і туризму, а й бізнесу. Істинного поваги в сучасних умовах можна домогтися через той внесок, який країна вносить у світову культуру, науку і економіку (як частини загальної культури), в розвиток цивілізованих відносин між народами, країнами, людьми [53].

Таким чином, роль екскурсійного туризму в сучасному світі величезна. Екскурсійний туризм є найбільш популярним і перспективним з усіх видів туризму XXI століття, так як, використовуючи досягнення минулих років, він допомагає встановити взаєморозуміння між людьми, виховує повагу до розмаїття культур і підвищує інтелектуальний і духовний рівень населення.

Висновок до I розділу

В даний час ринок екскурсійного туризму в світі розвивається досить інтенсивно.

Екскурсійний туризм – це один з видів туризму, який здійснюється з метою ознайомлення з історико-культурними пам'ятками, природними пам'ятками, музеями, театрами, традиціями народів на певній території. Після екскурсійного туризму зазвичай залишається приголомшливе враження. Турист ніби побував в епосі середньовіччя, і повністю перейнявся духом старих кварталів, або, ніби постояв на полі битви пліч-о-пліч з воїнами, одягненими в обладунки, які очікують початок битви.

Головні цілі, які переслідує екскурсійний туризм – огляд цікавих культурних та природних об'єктів, а також отримання про них нової інформації.

Екскурсійний туризм має багато різновидів. Даний напрямок туризму класифікується за такими категоріями, як: від віку туристів, за кількістю учасників екскурсійного туру, за тривалістю, тощо.

Також екскурсійні тури мають ще декілька цікавих різновидів, а саме: екскурсійні тури та відпочинок на морі; в екзотичні країни; по Європі з авіаперельотом; тур по одній країні або декількох та автобусні тури.

Екскурсійний туризм є найбільш популярним і перспективним з усіх видів туризму XXI століття, так як, використовуючи досягнення минулих років, він допомагає встановити взаєморозуміння між людьми, виховує повагу до розмаїття культур і підвищує інтелектуальний і духовний рівень населення.

Отже, екскурсійний туризм є одним з найбільш динамічно розвинених видів туризму, займаючи ключове місце в системі послуг постіндустріального суспільства.

РОЗДІЛ 2.

ЗНАЧЕННЯ РЕЛІГІЙНОГО ТУРИЗМУ В СИСТЕМІ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1 Дослідження поняття «релігійний туризм»

У сучасної людини зростає потреба в духовних цінностях, посилюється інтерес до пам'яток релігійної культури, життя храмів, зокрема монастирів, які стали важливими центрами духовного відродження. Релігія, все глибше проникаючи в суспільні відносини, відкриває нові горизонти для туристських обмінів.

Релігійний туризм є важливим і затребуваним напрямком в сучасній індустрії туризму. Пам'ятки історії та культури, культові споруди формують привабливий образ того чи іншого регіону або міста в очах потенційних туристів. Фахівці констатують: останнім часом інтерес до відвідування святих місць (як з метою туристичного відпочинку, так і власне в якості паломництва) помітно зріс [18, с. 51].

Історично релігійний туризм вважається першим видом туристичних подорожей і може бути віднесений до періоду формування світових релігій. Різновидами релігійного туризму є паломництво й пізнавальні тури релігійної спрямованості. Крім того, часто ностальгічний туризм доповнюється релігійним компонентом, а в релігійному туризмі може бути присутнім ностальгічний компонент.

Релігійний туризм – це складова частина сучасної індустрії туризму. Собори, храми, пам'ятники, культові музеї і духовні центри – це туристичні об'єкти, які на сьогоднішній день користуються величезним попитом [18].

Релігійний туризм – це світська подорож, яка здійснюється з культурно-пізнавальними цілями і в формі екскурсійних та ознайомчих поїздок до об'єктів релігійного поклоніння, історико-культурних та

природних об'єктів, але при цьому його учасники не здійснюють обов'язкових для паломників сакральних ритуалів[16, с. 39].

Релігійний туризм –це сукупність видів діяльності, пов'язаних з наданням послуг і задоволенням потреб туристів, що прямують до святих місць і релігійних центрів, які знаходяться за межами звичайного для них середовища[54].

Релігійний туризм ґрунтується на релігійних потребах віруючих різних конфесій і є найдавнішим з усіх видів туризму [1, с. 69].

Даний вид туризму допомагає людям доторкнутися до давніх традицій, відновити зв'язок часів і в якійсь мірі блокувати негативні форми зняття емоційної напруги.

В нинішній час релігійний туризм – це не тільки подорожі віруючих людей до святих місць, але і подорожі світських людей. Даний напрямок туризму з'явився із середи традиційного релігійного паломництва. Відвідування святих уходить з коренями до перших язичницьких вірувань. Саме тоді з'явилися уявлення про особливі місця на Землі – вузлові точки сакрального простору, в яких надприродний світ становиться ближче до світу людського [4, с. 50].

В рамках релігійного туризму передбачається відвідування різних цікавих релігійних святинь та меморіалів, в яких туристи можуть побачити релігійніоб'єкти – побувати у музеях та на виставках, відвідати архітектурні ансамблі. Це дозволяє туристам долучитися до духовних цінностей. Об'єктами туристського інтересу в таких поїздках можуть бути: монастирі, церкви, споруди, архітектурні ансамблі, будинки, моці святих, святі джерела. Ці поїздки зазвичай не настільки тривалі, як паломництва віруючих, розраховані на дітей і дорослих та організовуються в будь-який час року і не прив'язані до культових свят.

Релігійний туризм, який досить добре поширився в останні роки, являє собою відвідування різних місць, де туристи можуть відвідати храми, цедозволяє кожній людині наблизитися до Бога, духовно зростати,

зміцнюючи свою віру через поклоніння святим місцям, поклоніння святим мощам і їх чудотворній дії. Також відвідати діючі релігійні об'єкти, архітектурні пам'ятники, музейні експонати, які пов'язані з різними віруваннями, релігіями і давніми культурами, творами мистецтва як сучасних, так і минулих релігій [3, с. 99].

Відвідування священних для різних релігій місць може зацікавити навіть людей вкрай далеких від будь-якої релігії. Даний досвід дає можливість оцінити культові споруди як з історичної, так і з культурної точки зору. До того ж, кожна людина, побувавши в подібних місцях, може відчувати переживання багатьох поколінь, які викликали ці святині. Крім усього іншого, релігійний туризм – приголомшливий спосіб стикнутися з абсолютно відмінною культурою, у випадку поїздки за кордон, або ж глибше відчувати глибину рідної культури, якщо здійснювати поїздку всередині країни. Зацікавленим туристам, такий туризм дозволяє виконати якусь священну місію для того, щоб доторкнутися до чогось надприродного; а віруючим туристам – глибше доторкнутися і усвідомити історію Бога і людини. А для християн релігійний туризм дозволяє відвідати «священні місця» перебування Господа Ісуса Христа на Землі, прояви його Божественної любові аж до розп'яття на хресті за гріхи всього віруючого людства [19, с. 122].

Релігія залишає глибокий слід в житті кожної людини. Сучасні норми моралі, закони, правила поведінки багатьох народів світу виростили на фундаменті світових релігій. Завдяки релігійному туризму відкривається можливість зрозуміти культурний контекст тієї чинної цивілізаційної парадигми.

Багатьох туристів приваблює участь у релігійних святах і урочистостях в якості глядачів. Туристичні фірми організовують безліч поїздки на Різдво, Великдень та інші релігійні свята в різні міста збагатою духовною культурою. Релігійний туризм сприяє пізнанню людських цінностей, вихованню гуманізму, толерантності та культурному росту кожної людини.

В даний час більшість подорожей відносяться до поїздок з релігійнимицілями, тобто релігійного туризму. Близько 90% різних пам'яток і місцьвідвідування в світі, що представляють туристський інтерес, так чи інакше пов'язані з релігіями, хоча деяка їх частина і втратила своє початкове культове значення[24, с. 100].

У джерелах з туристського бізнесу поняття «релігійний туризм» замінюють поняттям «паломництво», екскурсії з релігійною тематикою нічим не відрізняються від релігійних подорожей.

Релігійний туризм обумовлений трьома формами: тур з метою паломництва, екскурсійний тур на релігійну тематику, спеціалізований тур, який поєднує і паломників, і екскурсантів.[29, с. 152].

Тури з метою паломництва є обов'язково далекими подорожами, в які відправляються тільки віруючі, і де екскурсії з пізнавальною метою взагалі не пропонуються. Екскурсійні тури не складаються для паломників, вони тільки для туристів, при цьому екскурсія повинна бути складовою як тривалої подорожі, так і короткого перебування в поїзді [10, с. 81].

У паломницькій подорожі людину чекає зустріч з відвертими її формами. Духовно зрілі паломники, які отримали благословення на своє паломництво, як правило, ведуть себе в цих випадках впевнено, незворушно, – і при цьому суворо дотримуються інтуїтивно прийнятий мінімум обрядово-ритуальних дій, властивих канонічному обряду їх материнської Церкви. СENS паломництва, очевидно, все-таки пов'язаний зі спробою знайти Бога через зміну стандартних, які «замилують очі» ритуалів. Звідси – шлях, втікання зі свого місця, «місця проживання» життя. Можливо, такий відхід від повсякденності – саме «природне» бажання людини. Всяка людина хочесвята, розриву ланцюгів рутини.

Таким чином, на підставі вищесказаного можна зробити висновок про те, щосучасна подорож (і релігійна, не виняток) прямим чином пов'язана з необхідністю надання туристам різноманітних послуг, життєво необхідними з яких є: харчування, проживання, транспорт і оформлення документів.

Характеристиками організації релігійних турів, так само як і інших турів, є наявність належного забезпечення туристів усім необхідним набором послуг, нехай навіть і вельми специфічними. Це і говорить в користь того, що при належному, строго дозованому насиченні релігійного туру класичним набором послуг з розміщення, харчування, транспорту, оформлення документів і т.д., зміст самого туру не страждає.

1.2 Витоки релігійного туризму та його проекція на сучасність

Історія релігійного туризму, безсумнівно, дуже багата. Саме паломництво, можна по праву вважати самим найдавнішим видом туризму. Історія релігії зберегла для нащадків величезну кількість релігійних культових пам'яток, якими просто не можливо не захоплюватися [11].

Природно, що приводом для появи паломництва послужила релігійна мотивація. Пройшли десятиліття знищення релігії, і зараз виникла величезна потреба в здобутті релігійних сакральних цінностей. Дана тенденція простежується зараз практично у всіх сферах людського життя. Все це говорить про те, що назріває феномен релігійності, а отже, паломництва.

Саме релігійна свідомість спонукала людей робити такі вчинки, як паломництво, наприклад, пішки в Мекку. Можна сказати, що релігійний туризм сягає своїм корінням в глибоку старовину. Саме про це в своєму навчальному посібнику пише Г.Ю. Александрова. Відомості про подорожі з культовими цілями є ще з епохи Античності. Неодмінним звичаєм у древніх греків і римлян було відвідування храмів і усипальниць царів. В яких вони могли попросити допомоги, про щось [2, с. 216].

Безсумнівно, в епоху середньовіччя, релігійний туризм вступив у фазу свого розквіту. Паломництво набуло зовсім інших рис, а саме прийняло масовий характер в образі хрестових походів. Які, проголошували своєю метою позбавлення від невірних.

Паломницький рух почав поширюватися у XV-XVII століттях. Саме тоді, з'явилися ті, хто вирушав на Святу землю для зовсім інших цілей. Релігійний туризм служив лише прикриттям для реалізації своїх інтересів, часом дуже далеких від віросповідання. Хтось тоді відправлявся для вступу в лицарі, хтось для політичного і військового шпигунства тощо [55].

У XIX столітті релігійний туризм приймає організовані форми. Наприклад, у 1861 році у Франції споряджався паломницький караван з покаяння за злочини республіканського уряду проти церкви. А вже у XX столітті релігійний туризм встав на широкий потік туристичних послуг.

У сучасному світі релігійність не зжила себе і є одним з головних мотивів для подорожей. Щороку понад 200 млн. туристів в світі подорожують з метою паломництва. З них 150 мільйонів християн, 20-30 мільйонів індуїстів, 40 мільйонів мусульман, синтоїстів тощо. Тільки за останні роки в Україні значно збільшилося паломництво туристів, що здійснюють паломництво до святинь нашої держави, а так само подорожують за кордон з релігійними та пізнавальними цілями. Основні маршрути таких поїздок пролягли до Італії, Греції, Ізраїлю, Кіпру, Туреччини, Саудівської Аравії і т.д. [55].

Віруючі туристи мандрують для поклоніння святиням з надією знайти душевний спокій, позбутися від тяжкої недуги, відчуття єднання з духовно близькими людьми. Вони відправляються в шлях, щоб віддати хвалу Господу Богу за знайдену благодать або просто висловити подяку. Особливо великою популярністю починають користуватися святі місця, що дають віруючому надію на відновлення репродуктивної функції або простіше кажучи надію на народження дитини. Але, на жаль, не тільки ці мотиви рухають сучасними людьми. Хтось їде просто для відпочинку від суєти, кому то цікавий уклад чернечого життя, хтось просто милується шедеврами архітектури. Але є і негативні сторони подібних подорожей, наприклад, сторонній чоловік може бути неправильно зрозумілим і за це покараним в місці іншого віросповідання

(наприклад, якщо жінка з'явилася в мусульманському храмі у невідповідному вбранні, то вона явно не викличе схвалення). Так само величезна шкода наноситься і самим релігійним пам'ятникам[54].

Можна сказати, що картина поступово змінюється. Релігійність стає однією з перших та невід'ємних частин життя або як мінімум знаходиться постійно на слуху. У людей зростає потреба в духовних цінностях, посилюється інтерес до пам'ятників релігійної культури, життя церкви. Релігія все глибше проникає в суспільні відносини і відкриває нові горизонти для туристичного досвіду.

Підводячи підсумок, можна сказати, що релігійність як феномен не вичерпала себе і ще не може не радувати. Кожна сучасна віруюча людина повинна прагнути до досконалості, до свого саморозвитку, в тому числі і релігійного. Це розвиток нерозривно пов'язаний з вчиненням паломництва. Ще варто відзначити, що сучасній людині не обов'язково проходити пішки величезну відстань для здійснення ритуалу паломництва, адже зараз з транспортом все набагато простіше, та й при великому бажанні подорожувати можна безкоштовно, наприклад, автостопом[55].

Розглянувши сучасну релігійну ситуацію, відразу помітно як розвивається релігія і як з'являється безліч інших віросповідань. Релігійний туризм в даний час розвивається семимильними кроками і хтознає, може в найближчому майбутньому з'явиться стільки нових релігійних культових місць, в яких, безумовно, захочеться побувати.

1.3 Основні різновиди релігійного туризму.

Релігійний туризм являє собою поїздки з пізнавальними цілями, свідом пізнавального туризму, в тому числі діяльністю по організації відвідування туристами об'єктів, які рідко зустрічаються в місцях їх

проживання, тобто в релігійних і визначних місцях, пов'язаних з культурною і природною спадщиною, що належать до існуючих релігій.

Виходячи з уявлень про релігійний туризм, у відповідності з його мотивами, можна виділити декілька його різновидів:

Паломництво – вид релігійного туризму, спрямований на задоволення духовних релігійних потреб населення[55].

Паломництво передбачає певне ставлення людини до дійсності. Ідея паломництва має на увазі дії в умовах особливих труднощів, добровільно взяті на себе зобов'язання бути в цих умовах. Це символізує готовність людини пожертвувати минушими матеріальними цінностями в ім'я вічної духовності. В індуїзмі, православ'ї і католицизмі отримали розвиток піші паломництва. Люди відправляються в паломництва, коли їм недостатньо ритуальних дій у місцях звичайного середовища проживання[8, с. 90].

Грунтуючись на складній диференціації сучасного віруючого населення (від релігійних фанатиків до «віруючих без релігії»), можна виокремити два різновиди паломницького туризму: за участю паломників в релігійних обрядах (відвідування храму з метою сповіді та причащення), без участі паломників в релігійних обрядах[12]:(рис. 2.1).

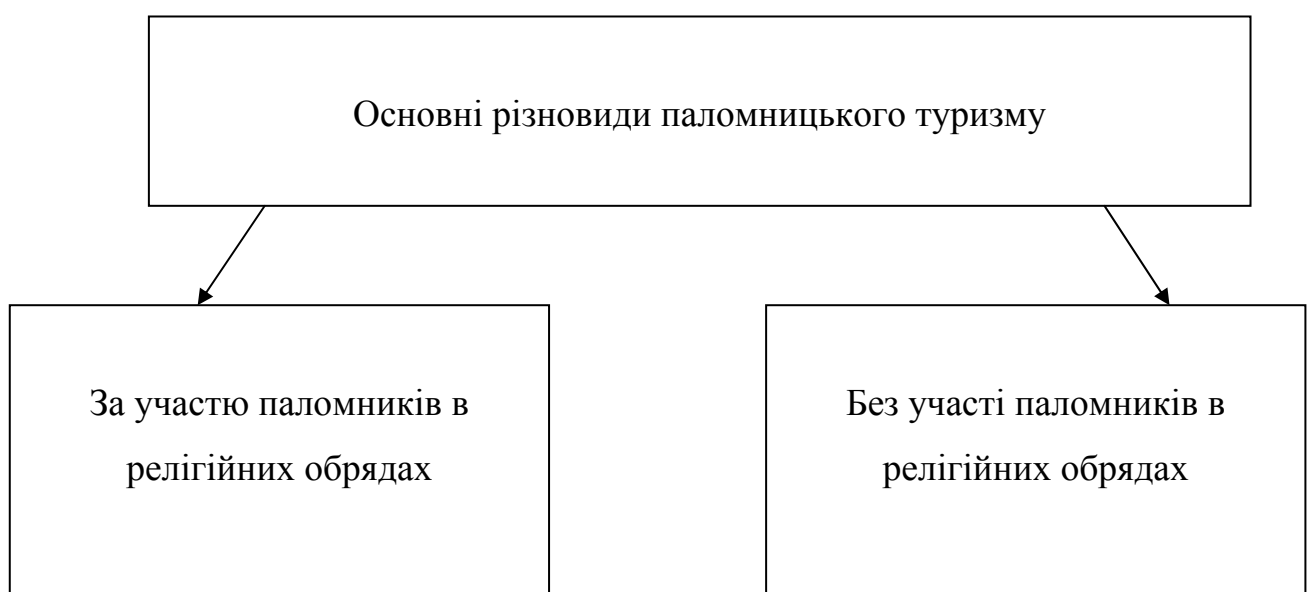

Рис. 2.3.1 – Основні різновиди паломницького туризму

Особливим видом паломницького туризму є піше паломництво. Даний вид розглядається як мета не тільки кінцевий об'єкт шляху, але і сам маршрут.

Цілюще-оздоровчий туризм – вид релігійного туризму, заснованих на відвідуванні природних та культурних ресурсів, які на думку віруючих, володіють особливими надприродними властивостями (святі джерела, гори, водойми, храми, чудотворні ікони і т.д.).

Культурно-пізнавальний туризм – вид туризму, в основі якого лежать пізнавальні та естетичні мотиви відвідування культурних об'єктів. Даний вид туризм, як правило, користується попитом у наступних категорій туристів: групи віруючих, які не сповідують певну релігію, групи людей науково-атеїстичного світогляду, групи віруючих традиційних конфесій, які відвідують культурні об'єкти інших конфесій[13]:

(рис. 2.2) [29, с. 79].

Рис. 2.3.2 – Поціновувачі культурно-пізнавального туризму

Культурно-пізнавальний релігійний туризм поділяється на дві основні групи: екскурсійний туризм, науковий туризм (деякі дослідники відокремлюють даний вид від релігійного туризму) [29, с. 77].(рис. 2.3).

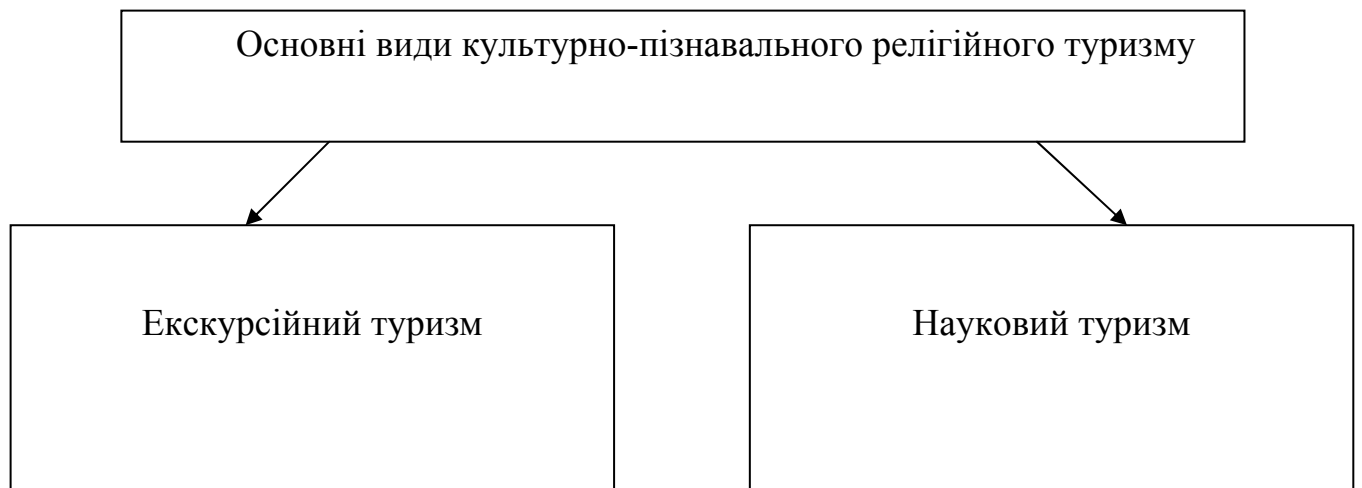

Рис. 2.3.3 – Основні види культурно-пізнавального релігійного туризму
За ступенем мобільності релігійного туризму також можливо його ділення на стаціонарний та мобільний (рис. 2.4).

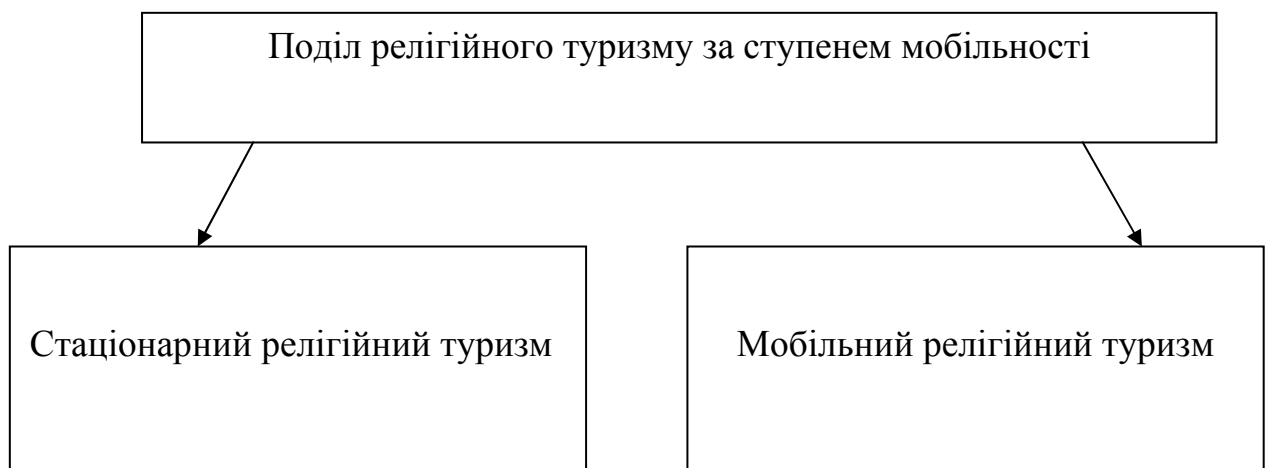

Рис. 2.3.4 – Поділ релігійного туризму за ступенем мобільності

Стаціонарний релігійний туризм передбачає перебування на одній території одного культового об'єкту більше трьох днів, але не менш півроку.

Під мобільним релігійним туризмом розуміють постійну зміну об'єктів відвідування з перебуванням на кожному з них не більше трьох діб.

Таким чином, релігійний туризм, являє собою певний вид туризму, який спрямований на знайомство з пам'ятками релігійної культури. В сучасному світі існує багато цікавих класифікацій релігійного туризму. Даний напрямок туризму поділяється на три основні види, а саме: паломництво, цілюще-оздоровчий туризм та культурно-пізнавальний туризм.

1.4 Значення релігійного туризму для популяризації історико-культурної спадщини

В Україні та в світі в цілому зосереджені унікальні пам'ятники релігії, історії та культури. Це робить зоною сприятливою для розвитку такого напрямку як релігійний туризм. У населення зростає потреба в духовних цінностях, посилюється інтерес до пам'ятників релігійної культури, життя церкви, зокрема монастирів, які стали важливими центрами духовного відродження. Релігія, все глибше проникаючи в суспільні відносини, відкриває нові горизонти для туристських обмінів.

Собори, мечеті, культові музеї і духовні центри – це туристичні об'єкти, які користуються все зростаючим попитом, тобто релігійний туризм в буквальному сенсі слова стає частиною сучасної індустрії туризму. Пам'ятники релігії, історії та культури представляють істотну мотивацію відвідування того чи іншого регіону або міста[56].

Багато релігійних пам'яток є об'єктами туристського показу і знаходяться під охороною держави. У нашій країні спостерігається процес становлення туристських фірм по організації релігійних паломницьких турів, а також деяких паломницьких служб, організованих при монастирях, церквах і інших релігійних організаціях. За останнє десятиліття в світі значно збільшилася кількість туристів, які здійснюють паломництво до святинь зарубіжжя[16, с. 86].

Туристом, подорожуючим з релігійними цілями, є людина, яка виїжджає за межі звичайного середовища на термін не більше року для відвідування святих місць і релігійних центрів. Під релігійним туризмом слід розуміти види діяльності, пов'язані з наданням послуг і задоволенням потреб туристів, що прямують до святих місць і релігійним центрам, які знаходяться за межами звичайного для них середовища. Релігійний туризм – це самостійний вид туризму.

Релігійні туристи і в першу чергу прочани відправляються в подорож, коли у них виникає потреба зробити щось більше, ніж звичайні культові дії в умовах звичайного середовища їх проживання. Люди відправляються в поїздки по святих місцях з різними мотивами: помолитися, вирішити особисті проблеми, знайти собі відповідну релігію, духовну школу і систему цінностей, познайомитися з культурною спадщиною країни[15, с. 37].

Туристи-екскурсанти користуються послугами індустрії туризму: секторів транспортних перевезень, розміщення харчування, розваг, а також туроператорів і туристичних агентів, які реалізують туристський продукт. Паломники в багатьох випадках користуються і іншими послугами: живуть і харчуються при храмах, монастирях, іноді добираються до пунктів призначення засобами транспорту, що надаються цими організаціями. Паломники також можуть виконувати певну роботу у вигляді слухняності, служіння; іноді така робота буває обов'язковою для них.

Туристська поїздка має в своїй основі мотивацію, яка є одним з найважливіших чинників прийняття рішення про подорож і вибір туристського продукту і його складових елементів. Мотивація вибору туристської подорожі (час, тривалість, напрямок, вид, витрати, характер діяльності) – найважливіша характеристика, що впливає на поведінкові ініціативи туриста при виборі, придбанні і здійсненні туру[40].

Мотиви людини певною мірою формують його поведінку в якості покупця і споживача товарів і послуг, особливо в туризмі. Розуміння мотивів потенційного клієнта має величезне значення при плануванні, формуванні та організації процесу реалізації туристичного продукту. Воно дозволяє забезпечувати відповідність попиту і пропозиції, як результат, підвищення конкурентоспроможності підприємства за рахунок задоволення потреб туриста в конкретному туристичному продукті[15, с. 38].

Об'єктами залучення релігійних туристів є святі місця і центри релігій. Поїздки туди можуть бути обумовлені культовими актами, святами, фестивалями, що проходять в певну пору року. Зурахуванням того, що в

релігійних поїздках приймають участь як віруючі, так і світські особи, цілі релігійного подорожжя можна класифікувати наступним чином: святкування культових обрядів, духовне вдосконалення, підвищення власного статусу в релігійній громаді, поклоніння святим місцям, храму, мошам, отримання зцілення духовного і фізичного, пізнання духовного «нового», чисто світські мотиви: допитливість, отримання естетичного задоволення від архітектури, живопису, іконопису, церковного співу.[56]:

Таким чином, актуальність і практична значущість мотиваційних аспектів в релігійному туризмі очевидні. Розуміння, знання і використання туристських мотивів в подорож з релігійними цілями, можуть стати запорукою успішного просування і популяризації даного туристичного напрямку. Тільки виявивши мотиви релігійного подорожжя, туристичні організації можуть виробляти ефективні прийоми, що сприяють залученню клієнта і надання йому статусу постійного, що, в кінцевому підсумку, прямим або непрямим чином може вплинути на характер і обсяг попиту і збуту[55].

При міжнародних поїздках туристам слід пройти митні, валютні, візові та інші формальності. На українському ринку туризму вже сформувалися фірми, що займаються практичною організацією паломницьких поїздок і екскурсантів і спеціалізуються на наданні послуг в області релігійного туризму.

Для створення сприятливих умов розвитку релігійного туризму повинні бути поставлені наступні завдання[8, с. 99]:

1. Формування механізму управління розвитком туристичної галузі.
2. Формування нормативно-правової бази релігійного туризму з метою стимулювання галузі та залучення в галузь інвестицій.
3. Стимулювання розвитку підприємництва всфері релігійного туризму.
4. Стимулювання розвитку матеріальної бази туристської галузі шляхом залучення українських та іноземних інвестицій для реконструкції,

підтримки технічного стану пам'яток культової архітектури як об'єктів релігійного туризму, створення нових засобів розміщення.

5. Створення умов для розвитку туристських зон в регіонах України та світу на основі угод в галузі туризму.

6. Гармонізація соціального та суспільного життя, відродження інтересу до рідної країни, вирішення питань збереження історико-культурної спадщини та захист довкілля.

7. Створення системи інформаційного забезпечення туристів, впровадження комплексної комп'ютерної та інформаційної системи.

8. Проведення активної рекламно-інформаційної діяльності, спрямованої на формування туристичного іміджу і розвитку інтересу до релігійних і культурних цінностей різних конфесій.

9. Вдосконалення системи освіти і професійної підготовки кадрів для сфери релігійного туризму [8, с. 99].

Аналіз пропозицій туристичних фірм за релігійною туризму показав, що в останні роки спостерігається зростання інтересу до релігійних внутрішніх маршрутів. Розвитку інтересу співгромадян дорелігійних турів в значній мірі сприятиме підтримка державної влади, що включає спрямування бюджетних коштів на підтримку в належному стані пам'ятників релігії, історії та культури і розвиток інфраструктури розміщення туристів. Практична реалізація запланованих заходів з розвитку релігійного туризму підвищить міжнародний історико-культурний статус держави і залучить інвестиції.

1.5 Основні проблеми та перспективи розвитку релігійного туризму

Релігійний туризм йде корінням в давні часи, коли люди подорожували до святих місць. Це був один із перших видів туризму, який давав людям

можливість помолитися, доторкнутися до святинь, знайти духовний спокій і відчутти єднання з іншими паломниками.

У сучасному розумінні релігійний туризм – це вид туризму, головною метою якого є відвідування святих місць. Він включає в себе паломництво (подорожі віруючих людей для поклоніння святим місцям) і екскурсійний туризм на релігійні теми (подорожі віруючих і невіруючих туристів з культурно-пізнавальними цілями), а також комбіновані тури [33, с. 90].

Будучи одним з елементів культурного туризму, релігійний туризм включає в себе весь спектр туристичних подорожей, які традиційно поділяються на внутрішні і закордонні, одноденні і багатоденні, групові та індивідуальні і т.д. Відмінною рисою класифікації релігійного туризму є виділення в його рамках різних підвидів, де основним критерієм диференціації виступає мета, якою користувався послужив релігійного туризму обирає маршрут в рамках даного напрямку. При тому, що універсальний теоретико-методологічний апарат, що відображає основні наукові поняття, пов'язані з вивченням функціонування і розвитку зазначеної галузі рекреаційного господарства, не можна вважати остаточно оформленим, дослідниками переважно виділяються паломництво і релігійний туризм екскурсійно-пізнавальної спрямованості. Обґрунтованим видається додаток до цих двох форм релігійного туризму третьої, що має на увазі універсальні спеціалізовані тури, що поєднують інтереси як паломників, так і екскурсантів [9, с. 32].

Значення релігійного туризму в економіці країни і регіону обумовлено тим, що додаткові послуги, починаючи від транспортних перевезень і закінчуючи медичним обслуговуванням, спочатку включені в «стандартний пакет» паломника або туриста, мандрівного маршрутом пізнавальної спрямованості з релігійною тематикою, що якраз і становить мультиплікативний ефект, що тягне за собою розвиток галузей господарства, задіяних в обслуговуванні туристів.

На сучасному етапі подорожі з релігійними цілями відіграють велику роль у світовій системі туризму. Мільйони паломників різних віросповідань подорожують в релігійні центри для відвідування святих місць. Вони мандрують по історичним релігійним місцям (Єрусалим, Мекка, Лумбіні); по місцям, пов'язаним з життям святих (Краків, Туров), а також відвідують релігійні свята та фестивалі (Всесвітні Дні Молоді, православні форуми) та інші [55].

В Україні, як і будь-яких інших країнах світу є культурно-історична і релігійна основа. Але є й інші проблеми, які стримують розвиток даного напрямку подорожей [56].

Основною проблемою є відсутність необхідної інфраструктури. Це стосується і транспортної інфраструктури, тому що багато святих віддалені від великих міст, і туристської інфраструктури у об'єктів паломництва, яка могла б зробити цей вид подорожей зручнішим і привабливим. Деякі об'єкти релігійного туризму стоять в зруйнованому стані, історичні релігійні місця не позначені і їх важко знайти. Ці проблеми також потребують рішення.

Однією з проблем є відсутність кваліфікованих кадрів, які знають специфіку релігійних турів, а також відсутність туристичних фірм, що спеціалізуються на даному виді туризму.

Існує проблема і культурного плану, адже не всі групи туристів розуміють культурно-історичну значимість храмів, відносяться до цієї теми відсторонено і навіть з невеликою часткою байдужості.

Також для України є недостатнє фінансування даної галузі туризму. Це однією з важливих проблем, які потрібно вирішувати [55].

Для успішного розвитку релігійного туризму слід враховувати цілий ряд умов і факторів. В першу чергу, потрібно дотримуватися стратегії зміцнення унікальності пропонованого продукту, орієнтуючись на пред'явників цільового попиту, для яких ці особливі характеристики важливі або пріоритетні. До таких належать сакральні об'єкти і явища. Унікальні маршрути релігійної тематики можна здійснювати і за допомогою круїзів на

судах-храмах, що на даний момент практично не знайшло розвитку в багатьох країнах світу[56].

Донесення до реальних і потенційних пред'явників попиту на релігійний туризм унікальних якостей території країни в плані розвитку даного видурекреаційного господарства послужить формуванню релігійного брендингу території. На даний момент можна констатувати недолік маркетингових і брендінгових досліджень у багатьох країнах світу, які підкреслили б її унікальні характеристики і послужили б для залучення туристів. Так, наприклад, дуже популярним є так званий подієвий паломницький туризм, об'єктивований в хресних ходах. Імпульс до розвитку одного з напрямків релігійного туризму може дати суміщення його з іншими видами туризму (якщо враховувати історичні та природні складові рекреаційного потенціалу країни, то в першу чергу – з військово-патріотичним і курортно-оздоровчим видами)[55].

Серйозні зусилля слід зосередити на побудові високого рівня знання маршрутів і складових їх об'єктів і на поліпшенні обізнаності про унікальні особливості запропонованої послуги.

Аналіз останньої показав, що слід також диверсифікувати портфель пред'явників попиту на послугу релігійного туризму. Паломницька служба – основний гравець на цьому ринку – пропонує тури з низьким рівнем комфортності, ціна яких близька до собівартості, і орієнтовані на покупця з невисоким рівнем доходу, що розумно, з огляду на актуальність цього фактору, специфіку контингенту, який користується цією послугою (висока частка пенсіонерів). Нечисленні фірми-конкуренти, які реалізують тури релігійної спрямованості, також не пропонують продукт для клієнтів, менш чутливих до ціни, тим часом це могло бурізно манітнити пропозицію[33, с. 21].

На даний момент релігійний туризм в Україні динамічно розвивається, про що свідчить розширення географії, типів і тематики маршрутів православної спрямованості. Для його подальшого успішного

функціонування в нашій країні слід вжити заходи для посилення переваг даного напрямку і до усунення виявлених недоліків.

Висновок до II розділу

Релігійний туризм – це світська подорож, яка здійснюється з культурно-пізнавальними цілями і в формі екскурсійних та ознайомчих поїздок до об'єктів релігійного поклоніння, історико-культурних та природних об'єктів, але при цьому його учасники не здійснюють обов'язкових для паломників сакральних ритуалів.

Релігійний туризм в даний час розвивається дуже швидкими темпами і можливо в найближчому майбутньому з'явиться стільки нових релігійних культових місць, в яких, безумовно, захочеться побувати.

Релігійний туризм поділяється на три основні види, а саме: паломництво, Цілюще-оздоровчий туризм, культурно-пізнавальний туризм.

За останні роки внутрішній релігійний туризм є дуже популярним серед українських туристів. Розвитку інтересу співгромадян дорелігійних турів в значній мірі сприятиме підтримка державної влади, що включає спрямування бюджетних коштів на підтримку в належному стані пам'ятників релігії, історії та культури і розвиток інфраструктури розміщення туристів. Практична реалізація запланованих заходів з розвитку релігійного туризму підвищить міжнародний історико-культурний статус держави і залучить інвестиції.

Серед основних проблем релігійного туризму є відсутність необхідної інфраструктури; брак кваліфікованих кадрів, які знають специфіку релігійних турів; проблема культурного плану, а також недостатнє фінансування даної галузі туризму.

Серед перспектив розвитку релігійного туризму є дотримання стратегії зміцнення унікальності пропонованого продукту, орієнтуючись на пред'явників цільового попиту; формування релігійного брендингу країни; диверсифікування портфелю пред'явників попиту на послугу релігійного туризму та інші.

РОЗДІЛ 3.

РОЗРОБКА ТА ПРАКТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ ТЕХНОЛОГІЇ «СЛІДАМИ СВЯТОГО ПАВЛА»

3.1. Теоретичне обґрунтування технології просування релігійного туризму.

В контексті значення розвитку релігійного туризму великого значення набуває система заходів яка вирішує головні проблеми популяризації цієї галузі, а саме: некомпетентність та недостатня кваліфікованість працівників сфери туризму в роботі з релігійно-паломницькими подорожами; низький рівень проінформованості клієнтів про актуальні та цікаві маршрути, пам'ятки.

Саме для вирішення даних проблем галузі, актуальними та ефективними буде провести ряд заходів таких як: підготовка навчальної бази для підготовки фахівців для проведення подорожей релігійно-паломницького туризму, та їх організації; проведення рекламно-інформативної кампанії продуктів галузі релігійного туризму.

Актуальність введення навчальної бази для робітників сфери туризму, обґрунтована необхідністю привернути увагу, та підвищити рівень зацікавленості темою, туристів та цільового сегменту подорожуючих за допомогою відповідно високого рівня надання організаційних послуг туристичною фірмою, та проведення екскурсій гідом, надання як можна більшого об'єму якісної інформації туристам.

Для визначення аудиторії та цільового клієнту того чи іншого туристичного продукту галузі релігійного та паломницького туризму, формування позитивного та привабливого враження продукту, або продукту саме вашої туристичної фірми, необхідно введення інформаційно рекламної кампанії, яка буде включати в собі як можна більше каналів показу реклами (типографічна, медіа, банерна, реклама в соціальних мережахі т.д.).

Головним інструментом популяризації релігійного туризму- розробка унікального туристичного продукту, для поширення ідей та значення релігійного туризму для подорожуючих, задоволення їх потреб культурно-пізнавального та духовного характеру.

Релігійний тур «Слідами Святого Павла» – це відвідування цікавих релігійних пам'яток та місць в Греції та Туреччині.

Технологія «Слідами Святого Павла» належить до напрямку релігійного туризму.

Мета розробки технології впровадження релігійного туру «Слідами Святого Павла» – ознайомлення з релігійними пам'яток Туреччини та Греції.

Місце реалізації – Греція (Афіни, Олімпія, Дельфи, Метеори, Каламбака, Іракліон та Санторін) та Туреччина (Кушадаси та Патмос), вирішення проблем релігійного туризму.

Суб'єкт технології – туристичні оператори та туристичне агентство «Поїхали з нами». Даний туристичний продукт також можуть представляти будь-які компанії України, які працюють з релігійним туризмом.

Об'єкт технології – даний туристський продукт розрахований на туристів молодого та середнього віку від 40 до 60 років. Поціновувачі релігійного виду відпочинку також належать до категорії туристів, яким сподобається даний тур, адже можна ознайомитись з цікавими монастирями та храмами Греції та Туреччини.

Даний туристичний продукт найбільшим попитом користується у такий сезон, як травень-вересень. Адже саме в даний період туристи зможуть насолодитися красотами, які можна побачити в даному туристичному продукті.

Підготовка екскурсиводів, залучення додаткового фінансування, рекламні кампанії, розробка туру

Алгоритм технології впровадження релігійного туру «Слідами Святого Павла»: розробка програми туру, розроблення SWOT-аналізу, бізнес плану та економічний розрахунок вартості даного туру.

Середня тривалість даного туру складає 10 днів та 9 ночей.

1-ий день. Афіни.

Перший день програми туру розпочинається з зустрічі в аеропорту Афін, де зустрічає водій трансферу та гід-екскурсовод. Потім трансфер (мікроавтобус) доставляє до готелю – MinoaHotel, де туристи можуть розміститися в номер DoubleStandardRoomта відпочити після перельоту. Вільний час. Вечеря в готелі. Вільний час та сон.

2-ий день. Афіни.

Другий день туру починається зі сніданку в готелі. Час сніданку з 8.00 до 10.00. Потім оглядова екскурсія по місту з відвіданням Акрополя. Обід у місцевому кафе – AcropolisCanteen. Повернення до готелю у 17.30. Вечеря в готелі та вільний час з 19.30 до 23.00.

3-ій день. Афіни – Олімпія.

Третій день туру починається зі сніданку в готелі. Час сніданку з 8.00 до 10.00. Переїзд на трансфері (мікроавтобусі) до Олімпії. Оглядова екскурсія. Коротка зупинка біля Коринфського каналу, відвідування стародавнього театру в Епідаврї. Потім туристи відправляються у Нафпліон, де роблять невелику зупинку та обідають у місцевому кафе – ZeusRestaurant-safe-bar. Екскурсія в Мікени з відвідуванням гробниці Агамемнона. Екскурсію проводить гід-екскурсовод на українській або російській мовах. Далі маршрут лежить до Стародавньої Олімпії через центральний Пелопоннес. Розміщення у готелі Олімпії – HotelOlympicTorch. Вечеря в готелі. Ночівля в Олімпії.

4-день. Олімпія – Дельфи.

Четвертий день туру починається зі сніданку в готелі. Час сніданку з 7.30 до 9.30. Переїзд на трансфері (мікроавтобусі) до Дельфів. Відвідування археологічної пам'ятки в Дельфах та храму Зевса. Обід в місцевому кафе – Telescopesafebar. Розміщення у готелі Дельфів – ParnassosDelphiHotel. Вечеря в готелі. Ночівля.

5-ий день. Дельфи – Каламбака.

П'ятий день туру починається зі сніданку в готелі. Час сніданку з 7.30 до 9.30. Відвідування цікавих релігійних пам'яток у місті Дельфи: Храм Аполлона, святилище Аполлона та монастиря Блаженного Луки. Обід в місцевому кафе –AgogaCafe. Переїзд на трансфері (мікроавтобусі) до Каламбаки. Розміщення в готелі – HotelMeteoraKastraki. Вечеря в готелі та ночівля.

6-ий день. Метеори – Афіни.

Шостий день туру починається зі сніданку в готелі. Час сніданку з 7.30 до 9.30. Відвідування монастирів в Метеорах – Мегала Метеора монастир та монастир Русану. Обід в місцевому кафе – CafeMeteora. Рано ввечері повернення на трансфері (мікроавтобусі) в Афіни . Розміщення в готелі – Minoahotel. Вечеря в готелі та ночівля.

7-ий день. Афіни – Пірей –Міконос.

Сьомий день туру починається зі сніданку в готелі. Час сніданку з 8.00 до 10.00. Доставка в порт на трансфері (мікроавтобусі), де починається 3-денний круїз по грецьким островам і Туреччині. Обід в місцевому кафе – FreddoCafe. Розміщення в кораблі в двомісній каюті. Вечеря на кораблі та ночівля.

8-ий день. Кушадаси–Патмос.

Восьмий день туру починається зі сніданку на кораблі. Час сніданку з 8.00 до 10.00. Перша зупинка – турецький порт Кушадаси. Відвідування місцевих релігійних пам'яток – Каплицю і колишній будинок Діви Марії та храм Артеміди Ефеської. Потім туристи їдутьтрансфером (мікроавтобусом) на острів Патмос. Обід в місцевому кафе – RelaxCafe. Екскурсія по острову дасть можливість відвідати монастир і грот святого Іоанна Богослова, де він жив в останні роки свого життя і написав Книгу Одкровенень. Повернення на корабель. Вечеря на кораблі та ночівля.

9-ий день. Іракліон–Санторін.

Дев'ятий день туру починається зі сніданку на кораблі.Час сніданку з 8.00 до 10.00. Переїзд до порту Іракліон. Перша зупинка – в критському порту

Іракліон, де туристи можуть взяти участь в екскурсії до місцевих храмів – кафедрального храму Апостола Тіта та Святого Міни. Потім туристи вирішують на найдивовижніший грецький острів –Санторін. Існує легенда, що цей вулканічний острів являє собою залишки загадкової Атлантиди. Обід в місцевому кафе – Iriana. У розпорядженні туристів весь день для знайомства з релігійними пам'ятками острова – церквою Агіу Міна монастиря Іллі Пророка. Повернення на корабель. Вечеря на кораблі та ночівля.

10-ий день. Афіни – аеропорт.

Після сніданку на кораблі (час сніданку з 7.30 до 9.30) туристи приходять до порту, звідки їх доставлять в аеропорт трансфером (мікроавтобусом) для повернення додому.

У вартість туристського продукту включено:

1. Переліт Київ – Афіни та Афіни – Київ.
2. Сніданки.
3. Вечері.
4. Проживання в готелях.
5. Екскурсії.
6. 4-денний класичний тур з відвідуванням Метеор, розміщенням в готелі А – категорії.
7. 3-денний круїз по грецьким островам і Туреччині, внутрішня каюта.
8. всі трансфери.
9. Зустріч в аеропорту.
10. Готельні збори.

Додатково оплачується:

1. Медичне страхування.
2. Обід в місцевих кафе.
3. Екскурсії.

Отже, нами була розроблена програма туру «Слідами Святого Павла». Даний туристський продукт розрахований на людей молодого та середнього віку та для цінителів релігійного туризму. Програма туру розрахована на 10 днів та 9 ночей.

3.2 Опис технології популяризації релігійного туризму.

Під час впровадження туру, необхідно врахувати проблеми які постають перед релігійним туризмом, та екскурсійною діяльністю в цій галузі. До однієї з них відносять низький рівень кваліфікації екскурсоводів, не велика обізнаність щодо структури релігії, головних паломницьких маршрутів, відношення пам'яток до тієї чи іншої релігії та ін.

Передумовою цього є відсутність профільних предметів у деяких вищих навчальних закладах, та кваліфікаційних курсів для туристичних фірм. Саме тому необхідна розробка універсального навчального плану для обох типів закладів, що посприє високому рівню надання екскурсійних послуг під час проведення туру, та подальше його впровадження.

Навчальний план для з дисципліни «Релігійний туризм» для фахівців у сфері туризму	
Розділ 1. «Релігійний туризм. Основиорганізації поїздок»	
Тема 1.	Визначення релігійного туризму. Різновиди релігійного туризму
Тема 2.	Форми, типи та категорії релігійного туризму
Тема 3.	Індустрія релігійного туризму. Проблеми та перспективи
Тема 4.	Суб'єкти релігійного туризму
Тема 5.	Визначення та структура релігії. Функції релігії в суспільстві
Тема 6.	Типологія сучасних релігій
Контрольне тестування до 1-го розділу	
Розділ 2. «Релігійний туризм в християнстві»	
Тема 1.	Історія виникнення і основи віровчення християнства

Тема 2.	Православ'я: прихильники, територія, паломництво, центри
Тема 3.	Католицизмі протестантизм: територія, релігійні центри, паломництва і екскурсії
Тема 4.	Протестантизм, несторианство, монофиситство
Тема 5.	Християнські святині на Святій землі
Контрольне тестування до 2-го розділу	
Розділ 3. «Релігійний туризм в ісламі»	
Тема 1.	Історія виникнення і основи віровчення ісламу
Тема 2.	Територія поширення ісламу
Тема 3.	Релігійні об'єкти ісламу
Контрольне тестування до 3-го розділу	
Розділ 4. «Релігійний туризм в буддизмі»	
Тема 1.	Буддизм і його основні напрямки
Тема 2.	Територія поширення буддизму
Тема 3.	Релігійні об'єкти буддизму
Контрольне тестування до 4-го розділу	
Розділ 5. «Релігійний туризм в індуїзмі»	
Тема 1.	Релігійна філософія і напрямки індуїзму
Тема 2.	Характеристика території поширення індуїзму
Тема 3.	Святі місця і паломництва в індуїзмі
Контрольне тестування до 5-го розділу	
Розділ 6. «Особливості практичної організації поїздок в релігійному туризмі»	
Тема 1.	Особливості організації паломницьких поїздок на хадж до Мекки
Тема 2.	Особливості практичної організації поїздок в Індію, а також інші країни Сходу
Тема 3.	Практична організація поїздок в Гімалаї
Тема 4.	Організація поїздок в місця діяльності руху Золотий Вік
Контрольне тестування до 6-го розділу	

Підсумковий екзамен	
Загальна кількість годин	
Лекційного матеріалу: 24 год	Контроль знань: 7.5 год

Навчальна програма підготовки екскурсоводів враховує всі необхідні теоретичні та практичні аспекти подорожей в галузі релігійного туризму.

Матеріал, поданий на заняттях враховує всі необхідні аспекти та особливості роботи в галузі релігійного туризму, текст екскурсії, підготовка пам'яток для туристів під час подорожі, та інші організаційні моменти. Кожне заняття та контрольне тестування триває 1 год. Підсумковий екзамен, на якому комплексно перевіряються знання за матеріалом всіх тем триває 1.5 год.

Для популяризації та забезпечення галузі релігійного туризму фахівцями достатньо високого рівня, рекомендовано просування даного навчального плану в як найбільшу кількість навчальних закладів які готують спеціалістів з туризму, а також туристичних фірмах та тур. операторах.

До вирішення завдань, пов'язаних з недостатньою зацікавленістю туристів у релігійному туризмі, не проінформованістю їх про актуальні туристичні напрями та цікаві маршрути та пам'ятки релігійного туризму необхідно проведення рекламної-інформаційної кампанії для збільшення обсягів продажу та забезпечення просування туру «Слідами святого Павла», та інших продуктів на ринку туристичних послуг.

Під час розробки рекламної стратегії необхідно враховувати особливості туру: категорія туриста, сезонність, маршрут та ін.

Рекламна кампанія туру розробляється та впроваджується двома шляхами: за допомогою спеціалізованої фірми, рекламного бюро, або самостійно туристичним підприємством.

У випадку створення рекламного проекту спеціалізованою фірмою, потрібно звертати увагу на деякі аспекти, наприклад: професійний досвід,

наявність необхідної виробничої бази, професійний рівень співробітників та ін.

Якщо ж туристична фірма самостійно займається впровадженням рекламної кампанії для свого туру, то необхідно дотримуватись наступних правил:

- Визначити цілі рекламної кампанії
- Обрати виконавців рекламних заходів
- Розробити тематику рекламної кампанії
- Обрати носії реклами
- Провести калькуляцію затрат на рекламну кампанію
- Створити рекламні макети під обрані носії
- Замовити дату появи реклами в друку та ефірі
- Проконтролювати вихід реклами за вказаними датами
- Провести аналіз ефективності реклами

Розробка рекламних матеріалів повинна бути пов'язана з групою споживачів на яку вона розрахована. Реклама туристичного продукту повинна починатися задовго раніше сезону, та поступово розширювати обсяги, переростаючи в масову. Найкращими термінами проведення рекламних кампаній вважається: період з лютого по травень-для літніх подорожей, з вересня по листопад-для зимнього туризму.

Реклама тісно пов'язана з іміджем організації. Якщо туристична фірма має власний імідж серед клієнтів та потенційних клієнтів, то реклама спрацює набагато ефективніше.

Останнім етапом проведення рекламної кампанії туру, є оцінка ефективності проведених заходів. Оцінку ефективності рекламних заходів можна провести з цільовою аудиторією декількома способами: тести на запам'ятовування; підрахунок відгуків; комунікативні тести.

Тест на запам'ятовування виявляє які оголошення більше всього привертають та утримують увагу споживача. Як одну з форм проведення тесту, можна опитувати випадкових людей на вулиці, або клієнтів вашої

туристичної фірми після першого або декількох днів виходу рекламної продукції. Людям ставлять декілька питань, наприклад: чи бачили вони нашу рекламу? (якщо так) Чим саме вона привернула звернула їхню увагу? Про що в ній йшла мова?, Яке враження вона справила?

Підрахунок відгуків виражається в кількості дзвінків в туристичну фірму і кількості клієнтів, що звернулися в туристичну фірму після виходу реклами. Також можна порівнювати середнє число клієнтів за місяць або пів року до проведення рекламної кампанії та після.

Комунікативні тести спрямовані на виявлення клієнтів які прийшли в туристичну фірму після впровадження рекламної кампанії, а також виявлення сегменту цільового клієнта, або залежність категорії клієнта від шляхів отримання інформації про нашу фірму або наш туристичний продукт. Клієнта просять заповнити анкету, яка включає в себе питання про стать, вік, професію, звички та ін., та питання про нашу фірму. Наприклад: Звідки ви дізналися про нашу фірму?, Чому обрали саме цей туристичний продукт?, Чи пам'ятаєте ви, що бачили рекламу нашої туристичної фірми?

Для виявлення результатів рекламної кампанії, необхідно враховувати часові характеристики. Основний параметр – порівняння до початку рекламної кампанії, під час та після її завершення.

Для впровадження туру необхідно розробити інформаційну компанію.

Таблиця 3.2.2

Інформаційна компанія туру «Слідами Святого Павла»

Назва проекту	«Слідами Святого Павла»
Опис проблеми, на вирішення якої спрямовано проект	Поїздка до Греції та Туреччини – це цікава подорож, в ході якої можна ознайомитись з релігійними пам'ятками природи, історії та

	архітектури.
Мета проекту	Ознайомлення з основними релігійними пам'ятками Греції та Туреччини.
Завдання проекту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ознайомлення з місцевими релігійними звичаями. 2. Відвідування цікавих релігійних храмів, мощів та монастирів. 3. Знайомство з місцевою кухнею Греції та Туреччини (мусака, стіфадо, клефтіко, плов, суджук, кокореч)
План-графік реалізації проекту	<ol style="list-style-type: none"> 1. Розробка програму туру – 4 тижні. 2. Складання SWOT-аналізу туру – 4 тижні. 3. Опрацювання бізнес-плану впровадження туру – 4 тижні. <p>Економічне обґрунтування туристичного продукту – 4 тижні.</p>
	<ol style="list-style-type: none"> 4. Розробка рекомендації впровадження туру – 3 тижні. <p>Загальний термін проекту – 19 тижнів.</p>
Ресурси, необхідні для реалізації проекту (людські, фінансові, матеріальні, інформаційні)	Для реалізації даного проекту необхідні фінансові ресурси; людські ресурси; матеріальні (канцелярські предмети, реактиви, тонери, картриджі та інше) та інформаційні (для реклами туристського продукту).
Результати реалізації проекту	Даний туристський продукт може використовуватися туристичними компаніями України.
Бюджет проекту	Витрати на оплату праці персоналу; матеріали витрати; витрати на комплектування туру.

В таблиці 3.2.2, нами була розроблена інформаційна компанія технології, яка складається: з назви проекту; мети; опису проблеми, яку необхідно вирішити; завдань; плана-графіку реалізації проекту; ресурсів, необхідних для реалізації проекту; результатів реалізації проекту та бюджету.

Наступним етапом роботи є розрахунок вартості бюджету туру (табл. 2.3), який складається з адміністративних витрат; оплати праці залученим фахівцям; оренди приміщення; оплати комунальних послуг; матеріального забезпечення; поліграфічних послуг; просвітницьких та навчальних програм; витрат на проведення свята та інших витрат.

Таблиця 3.2.3

Розрахунок вартості туристського продукту «Слідами Святого Павла»

Статті видатків	Всього Розрахунок витрат	Управління	Власний Внесок	Інші джерела
1 Адміністративні витрати (оплата праці директора	З.п. директора (0,5 ст.): 7150,00 грн. x 8 міс. = 57200,00 грн. Нарахування	59143,20 грн.		
та бухгалтера проекту в т.ч. податки	1943,20 грн. Разом 59143,20 грн. З.П. бухгалтера (0,5 ст.): 4560,00 грн. x 8 міс. = 36480,00 грн. Нарахування 1943,20 грн. Разом	38423,20грн.		

	38423,2 грн.			
2. Оплата комунальних послуг	Плата комунальних послуг офісу 1000 грн. x 8 міс. = 8000 грн.		8000 грн.	
3. Матеріальне забезпечення (витратні матеріали для офісної техніки)	Папір 90 грн. x 5пач. = 450,00 грн. Заправка картриджу 100 грн. x 4 = 400,00 грн.		850 грн.	
4. Поліграфічні послуги				
5. Просвітницькі та навчальні програми	Виготовлення футболка з символікою		2133 грн.	
6. Витрати на проведення свят				
7. Інші витрати			800 грн.	
8. % банківське обслуговування		1450 грн.		
ВСЬОГО	110799,4 грн.			

Отже, бюджет туристського продукту «Слідами Святого Павла» складає 189167,4 грн.

Перейдімо до розрахунку вартості релігійного туру «Слідами Святого Павла»:

1. Переліт з України до Греції (5130 x 2 = 10260 грн.).
2. Трансфер (зустріч, проводи) = 1230 грн.
3. Проживання у готелях 3* з урахування сніданків та вечерь (910 x 6 = 5460 грн.).

4. Експерсії – 600 грн.
5. 4-денний класичний тур з відвідуванням Метеор, розміщенням в готелі А – категорії – 1300 грн.
6. 3-денний круїз по грецьким островам і Туреччині, внутрішня каюта – 2300 грн.

У таблиці 3.2.4 зробимо розрахунок вартості експерсійного туру до Іспанії.

Таблиця 3.2.4

Розрахунок собівартості туру «Слідами Святого Павла»

№	Стаття витрат	Сума, грн.
1	Транспортне обслуговування	10260 грн.
2	Проживання у готелях 3 * з урахування сніданків та вечерь	5460 грн.
3	Трансфер	1230 грн.
4	Експерсії	600 грн.
5	4-денний класичний тур з відвідуванням Метеор, розміщенням в готелі А – категорії	1300 грн.
6	3-денний круїз по грецьким островам і Туреччині, внутрішня каюта	2300 грн.

Разом		21150 грн.
7	Оплата комісійних тур агентам (7% від собівартості)	1480,5 грн.
	Всього	22630,5 грн.
8	Визначення ринкової вартості релігійного туру за формулою: Цод = Сод + Пдодод	Цод = 22630,5 + 3780 = 26610,5 грн.
	Всього з урахуванням Цод	26610,5 грн.

Отже, загальна вартість туру складає 26610,5 грн. До вартості туру входить: переліт Київ – Афіни та Афіни – Київ; проживання в готелях зі сніданками та вечерями; екскурсії; 4-денний класичний тур з відвідуванням Метеор, розміщенням в готелі А – категорії; 3-денний круїз по грецьким островам і Туреччині, внутрішня каюта; всі трансфери протягом туру.

1.3 Аналіз результатів провадження технології популяризації релігійного туризму.

У сучасному світі асортимент напрямків для відпочинку та рекреації настільки широкий, що для створення і впровадження нового туристичного продукту туроператору недостатньо створити якісний тур з прийнятною ціною. Формування продукту і8 його впровадження на ринок необхідно ретельно спланувати та розробити[35, с. 101].

Головними цілями стратегії туроператора на стадії впровадження туру-новинки є інформування споживачів (про конкурентні переваги власного

туру), переконання покупців і агентів, створення позитивного іміджу нового туру і т.д. [32, с. 103].

Для ефективного впровадження та аналізів результатів туру «Слідами Святого Павла» необхідно: розробити програму туру; зробити SWOT-аналіз, де можна розглянути сильні та слабкі сторони, а також загрози та можливості; зробити інформаційну кампанію туру; розрахувати бюджет туру та зробити розрахунок вартості технології на 1 людину.

SWOT-аналіз – це метод первинної оцінки поточної ситуації заснований на розгляді її з чотирьох сторін: сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози [15, с. 83].

SWOT-аналіз є швидкою і ефективною методикою прийняття управлінських рішень в різних організаціях, оскільки його механізм простий і зрозумілий, а сфера застосування практично безмежна.

Абревіатура SWOT утворена початковими буквами англійських слів [14, с. 104]:

1. Strength – сильні сторони (переваги організації).
2. Weakness – слабкі сторони (недоліки організації).
3. Opportunities – можливості (фактори зовнішнього середовища, що дозволяють створити переваги організації на ринку).
4. Threats – загрози (зовнішні фактори, які можуть потенційно погіршити становище організації на ринку).

Мета SWOT-аналізу – розробити бізнес-стратегію, переконавшись, що були розглянуті всі сильні і слабкі сторони проекту, а також можливості і загрози, з якими в майбутньому можна зіткнутися на ринку [35, с. 133].

Застосування SWOT-аналізу, який інакше називають ще матрицею первинного стратегічного аналізу – це найбільш простий і доступний метод, що дозволяє проінтегрувати різні аспекти зовнішнього і внутрішнього середовища і здатний реально допомогти у виборі оптимальної маркетингової стратегії.

SWOT-аналіз впровадження технології «Слідами Святого Павла»

Сильні сторони:	Слабкі сторони:
<ol style="list-style-type: none"> 1. Цікаві релігійні екскурсії. 2. Ознайомлення з монастирями, мощами та храмами Греції та Туреччини. 3. Розвинена туристська інфраструктура. 4. Значна кількість туристських релігійних об'єктів. 	<ol style="list-style-type: none"> 2. Висока конкуренція. 3. Перевантажені курорти та міста в літній період. 4. Висока собівартість туру.
Можливості:	Загрози:
<ol style="list-style-type: none"> 1. Пропозиції більш різноманітних турів, ніж просто культурно-пізнавальний релігійний тур. 2. Розвиток туристичної інфраструктури за рахунок залучення інвестицій. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Форс-мажорні обставини (кліматичні біди, війни і т.д.). 2. Зміни валютного курсу. 3. Поява конкурентів. 4. Коронавірусна інфекція, яка дуже розповсюджена в країнах Європи.

Отже, сильними сторонами туру «Слідами Святого Павла» є: цікаві релігійні екскурсії; ознайомлення з монастирями, мощами та храмами Греції та Туреччини; розвинена туристська інфраструктура та значна кількість туристських релігійних об'єктів.

Слабкими сторонами туру є: висока конкуренція; перевантажені курорти та міста та висока собівартість туру.

Серед можливостей туру «Слідами Святого Павла» можна виділити наступні: пропозиції більш різноманітних турів, ніж просто культурно-пізнавальний релігійний тур та розвиток туристичної інфраструктури за рахунок залучення інвестицій.

Загрозами є: форс-мажорні обставини (кліматичні біди, війни і т.д.); Зміни валютного курсу; поява конкурентів та коронавірусна інфекція, яка дуже розповсюджена в країнах Європи.

Одним з найефективніших методів впровадження будь-якого туру є рекламні заходи. У туризмі реклама є актуальним напрямком діяльності, що обумовлено специфічними властивостями туристичних послуг (нерозривність виробництва і споживання, нездатність до зберігання). Стимулювання збуту націлене на посилення та прискорення реакції у відповідь з боку споживачів за рахунок системи спонукальних прийомів і заходів.

Найпопулярнішою рекламою туру є реклама в мережі Інтернет. Багато сучасних туристичних компаній рекламують нові туристичні продукти на сторінках в соціальних мережах, блогах, веб-форумах. Часто рекламують нові тури відомі блогери, за новинами, яких слідкує сучасне молоде покоління.

Найбільшим попитом для впровадження та реклами нового туристичного продукту є такі соціальні мережі, як: Instagram, Facebook, Telegram, Viber, WhatsApp.

Згідно зі статистичними даними розглянемо найпопулярніші соціальні мережі, які користуються найбільшим попитом для впровадження нових туристичних продуктів за період 2019 та 2020 років[51].

На рис. 3.3.1 розглянемо статистичні дані найпопулярніших соціальних мереж на туристичному ринку за період 2019 року.

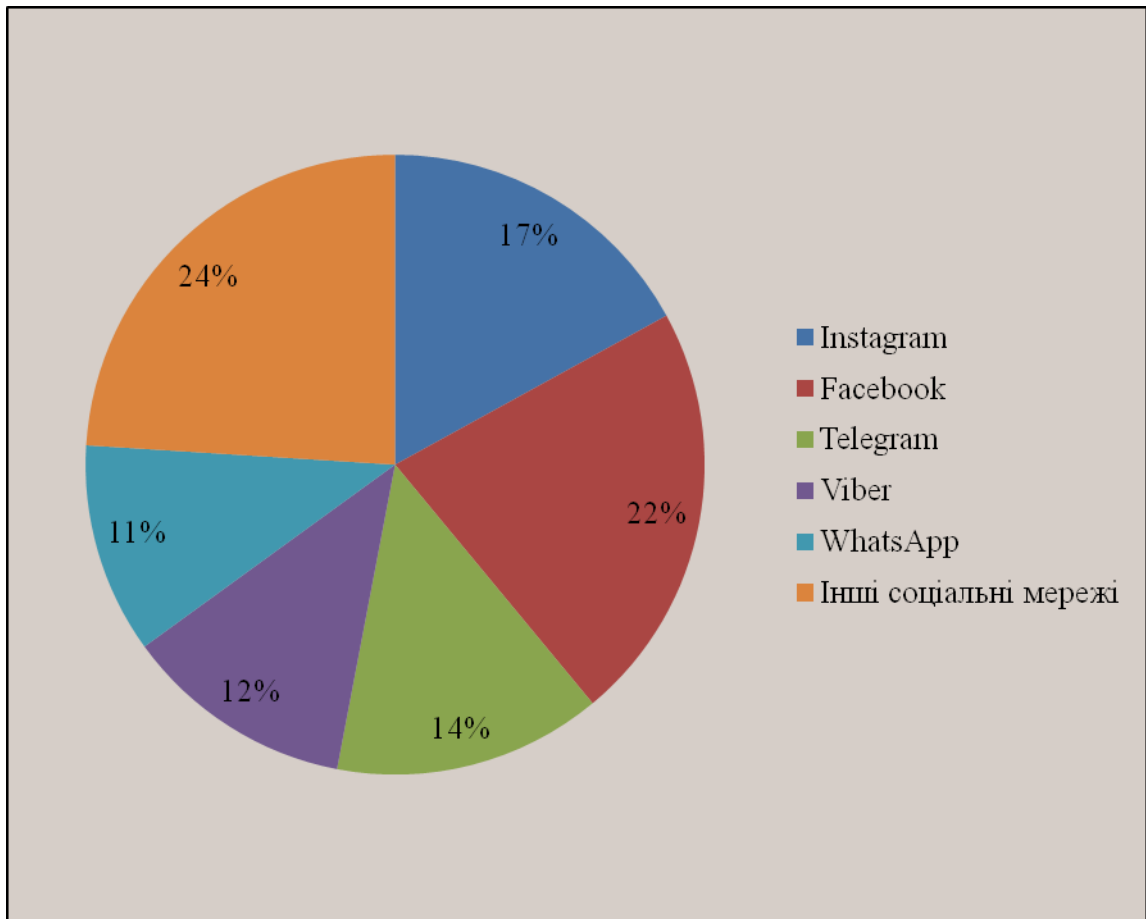

Рис. 3.3.1 – Найпопулярніші соціальні мережі для впровадження нового туристичного продукту за період 2019 року[51]

Отже, як бачимо найбільшим попитом на ринку туристичних послуг для впровадження та реалізації нового туру користується така соціальна мережа, як Facebook. Вона отримала 22%. Також популярними соціальними мережами є Instagram (17%); Telegram (14%); Viber (12%) та WhatsApp (11%). Саме даними соціальними мережами найбільше користуються люди, які люблять подорожувати та є поціновувачами релігійного туризму не лише на території України, а й за кордоном. Інші соціальні мережі, які не ввійшли до статистичних даних займають 24%.

На рис. 3.3.2 розглянемо статистичні дані найпопулярніших соціальних мереж на туристичному ринку за період 2020 року.

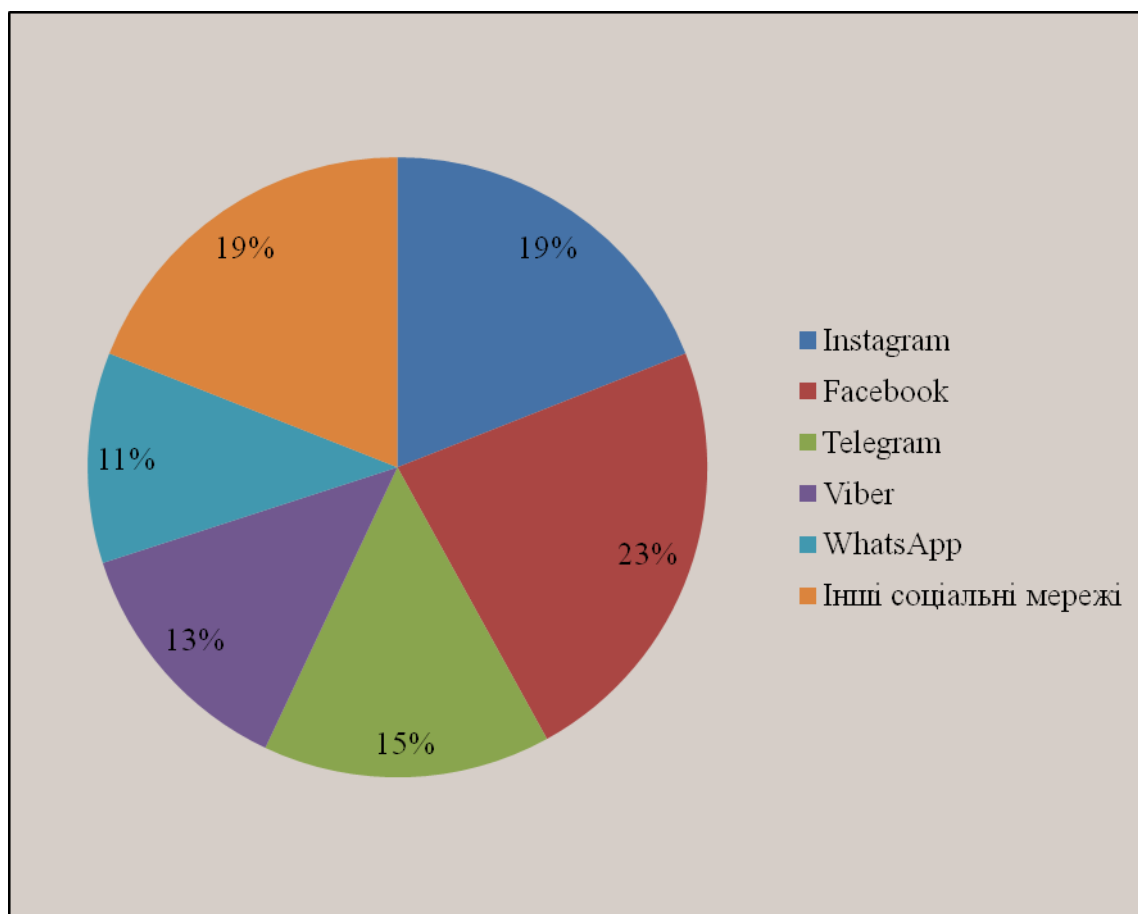

Рис. 3.3.2 – Найпопулярніші соціальні мережі для впровадження нового туристичного продукту за період 2020 року[51]

За період 2020 року, як і у 2019 році Facebook посідає перше місце з 23%, далі йдуть соціальні мережі Instagram (19%); Telegram (15%); Viber (13%) та WhatsApp (11%). Інші соціальні мережі, які не ввійшли до статистичних даних займають 19%.

Створення власного сайту є одним із запорук успіху туристичного агентства. При цьому контент на ньому повинен регулярно оновлюватися, так як клієнти компанії повинні знати про всі нові акції та туристичні напрямки. Сайт компанії є однією з найефективніших реклам нових туристичного продукту.

Банерна реклама також є ефективним засобом впровадження нового туру. Розміщувати таку рекламу варто на сайтах і в групах міста, а також на тематичних майданчиках.

Листівки є також одним з методів впровадження нового туру. Роздавати їх варто жителям довколишніх будинків і перехожим. Вони

повинні бути максимально яскравими і в той же час інформативними. В них повинна бути коротка, але цікава інформація про новий тур, а саме: програма туру та загальна вартість [4].

Рекламні нового туру відео, так само як і фото можна розміщувати як в соціальних мережах, так і на офіційному сайті туристичної компанії, яка буде продавати даний тур. Не варто витратити на створення відеороликів занадто багато коштів – головне, щоб він був максимально інформативним і цікавим для клієнта[45, с. 122].

При впровадженні релігійного туру «Слідами Святого Павла» необхідно використовувати пробні тури. Розповсюдженими формами такої перевірки є стаді-тури, рекламні тури та пробні продажі.

Рекламний тур «Слідами Святого Павла» є одним зі способів інформування про його появу серед цільових груп споживачів. Рекламний тур наочно демонструє гідності і конкурентних переваги «Слідами Святого Павла».

Стаді-тур «Слідами Святого Павла» спрямований на ознайомлення з властивостями та особливостями даного релігійного туру. Під час стаді-туру відбувається надання послуг, демонстрування переваг співробітництва з організатором даного туру.

Пробні продажі релігійного туру «Слідами Святого Павла» проводяться для груп споживачів невеликої чисельності, у більшості випадків для постійних клієнтів туристичної компанії, яка реалізує даний тур.

Етап апробації туристичного продукту «Слідами Святого Павла» на ринку забезпечує перевірку потреби в даному релігійному турі, його доступності, якості, ціні.

Для впровадження нового туру серед клієнтів варто спочатку провести цікаві акції. При покупці нового туристичного продукту «Слідами Святого Павла» клієнт отримує у подарунок коробку дорогих цукерок, пляшку вина та сувенір з Греції.

Таким чином, для впровадження нового туру варто використовувати пробні тури, цікаві акції для залучення клієнтів, якісна реклама на найпопулярніших сучасних соціальних мережах, а також на листівках, візитках, банерах, адже реклама – це запорука успіху!

Висновки до III розділу

В ході написання другого розділу курсової роботи нами були зроблені наступні висновки:

Програма туру «Слідами Святого Павла» розрахована на людей молодого та середнього віку та для цінителів релігійного туризму. Програма туру розрахована на 10 днів та 9 ночей. До вартості даного туру входить: переліт Київ – Афіни та Афіни – Київ; проживання в готелях; екскурсії; 4-денний класичний тур з відвідуванням Метеор, розміщенням в готелі А – категорії; 3-денний круїз по грецьким островам і Туреччині, внутрішня каюта та всі трансфери.

В ході проектування релігійного туру «Слідами Святого Павла» нами буда розроблена програма нового туру, SWOT-аналіз, інформаційна компанія, розрахована вартість даного продукту. Загальна вартість туру складає 26610,5 грн.

Для впровадження нового туру варто використовувати такі рекламні заходи, як реклама в соціальних мережах (Instagram, Facebook, Telegram, Viber, WhatsApp та інших), веб-форумах та блогах; зовнішня реклама; листівки; банерна реклама; цікаві акційні пропозиції (подарунок кожному туристу при купівлі нового туристичного продукту – коробка цукерок, пляшка вина та сувенір) та стаді-тури.

Таким чином, для успішного функціонування кожної туристичної компанії необхідно постійне вдосконалення методики впровадження нового туристичного продукту на ринок, оскільки це зумовлює попит на продукцію туристичного підприємства, його репутацію та, відповідно, одержуваний прибуток. Для цього необхідне ретельне опрацювання кожного етапу рекламних заходів для приваблювання клієнтів.

ВИСНОВКИ

В дипломній роботі здійснено теоретичне дослідження особливостей релігійного туризму в системі екскурсійної діяльності. На основі здійсненої роботи нами були отримані такі висновки.

1. Під екскурсійним туризмом розуміють один з видів туризму, основною метою якого є ознайомлення з історичними та культурними пам'ятками, музеями, природними пам'ятками, театрами, традиціями етносу на певній території. Розвиток екскурсійного туризму є невід'ємною частиною збереження і вивчення культурної спадщини країн і регіонів.

2. Екскурсійний туризм класифікується за категоріями, як: вік туристів; кількість учасників екскурсійного туру; тривалість туру; за віковими параметрами туристів тощо.

3. Орієнтація будь-якої країни на розвиток екскурсійного туризму (якодного з основних видів туризму) може стати однією з можливостей економічного, соціального і культурного підйому в країні та збільшити частки фінансових надходжень від міжнародного і національного туризму. Отже, екскурсійний туризм має важливе значення в туристичній галузі.

4. Релігійний туризм – це світська подорож, яка здійснюється з культурно-пізнавальними цілями і в формі екскурсійних та ознайомчих поїздок до об'єктів релігійного поклоніння, історико-культурних та природних об'єктів, але при цьому його учасники не здійснюють обов'язкових для паломників сакральних ритуалів.

5. Релігійний туризм вважається одним з найдавніших різновидів туризму. Адже раніше багато людей подорожували з метою паломництва. Зараз даний напрямок туризму розвивається дуже швидкими темпами і можливо в найближчому майбутньому з'явиться стільки нових релігійних культових місць, в яких, безумовно, захочеться побувати.

6. Релігійний напрямок туризму має три основні види, а саме: паломництво, цілюще-оздоровчий туризм та культурно-пізнавальний туризм.

За ступенем мобільності релігійного туризму також можливо його ділення на стаціонарний та мобільний.

7. За останні роки внутрішній релігійний туризм є дуже популярним серед українських туристів. Для того, щоб розвиток даного напрямку туризму покращився необхідно застосувати підтримку з боку державної влади, яка включає спрямування бюджетних коштів на підтримку в належному стані пам'ятників релігії, історії та культури і розвиток інфраструктури розміщення туристів. Практична реалізація запланованих заходів з розвитку релігійного туризму підвищить міжнародний історико-культурний статус держави і залучить інвестиції.

8. Основними проблемами розвитку релігійного туризму на території України є відсутність необхідної інфраструктури; відсутність кваліфікованих кадрів, які знають специфіку релігійних турів; проблема культурного плану та недостатнє фінансування. Серед перспектив розвитку даної галузі туризму можна виокремити наступні: зміцнення унікальності пропонованого продукту, орієнтуючись на пред'явників цільового попиту; донесення до реальних і потенційних пред'явників попиту на релігійний туризм; зосередження на побудові високого рівня знання маршрутів і складових їх об'єктів і на поліпшенні обізнаності про унікальні особливості запропонованої послуги; диверсифікація портфелю пред'явників попиту на послугу релігійного туризму.

9. В ході курсового дослідження нами був розроблений туристичний продукт «Слідами Святого Павла». Програма туру розрахована на 10 днів та 9 ночей. До вартості релігійного туру «Слідами Святого Павла» входить переліт Київ – Афіни та Афіни – Київ; проживання в готелях; екскурсії; 4-денний класичний тур з відвідуванням Метеор, розміщенням в готелі А – категорії; 3-денний круїз по грецьким островам і Туреччині, внутрішня каюта та всі трансфери. Загальна вартість туру складає 26610,5 грн.

10. Під час проектування релігійного туру «Слідами Святого Павла»

нами був розроблений SWOT-аналіз, інформаційна компанія, бюджет та розрахована вартість даного релігійного туру.

11. Для впровадження нового релігійного туру варто використовувати такі заходи, як зовнішня реклама; реклама в соціальних мережах (Instagram, Facebook, Telegram, Viber, WhatsApp та інших), веб-форумах та блогах; листівки; банерна реклама; цікаві акційні пропозиції (подарунок з купівлею нового туру) та пробні продажі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Александрова А.Ю. Международный туризм : учеб. пособ. Москва : Аспект пресс, 2016. 470 с.
2. Александрова А. Ю. Структура туристского рынка :учеб. пособ.Москва : Пресс-Соло, 2002. 384 с.
3. Алыпкашева С.А., Чотчаева Д., Ермолаева Е.В. Здоровье как показатель благосостояния общества // Бюллетень медицинских интернетконференций. 2016. Т. 6. № 1. С. 89.
4. Бабкин А. В. Специальные виды туризма : учебное пособие. Ростов-на-Дону : Гинго, 2008. 119 с.
5. Бессараб, Д. А., Штефан Л. В. География международного туризма : учеб. пособ. Москва : ТетраСистемс, 2011. 224 с.
6. Биржаков М. Б. Введение в туризм :учеб. пособ.Москва : Феникс, 2007. 437 с.
7. Биржаков М. Б. Введение в туризм: учебник. Санкт-Петербург : Издательский Дом «Герда», 2008. 570 с.
8. Большаник П. В. Туристскоестрановедение:учеб. пособ. Москва : ИНФРА-М, 2017. 244 с.
9. Бурняшева Л.А. Традиционное и новационное в контексте социально-философского дискурса: монография. Ставрополь : Академия, 2009. 180 с.
10. Дунец, А. Н. Организация туристских услуг : учеб. пособ.Барнаул : Изд-во АлтГТУ, 2009. 287 с
11. Жукова М. А. Индустрия туризма: менеджмент организации: учеб. пособ. Москва : Машиностроение, 2006. 200 с.
12. Зорин И. В., Каверина А. В., Квартальнов В. А. Международный туризм. Туризм как вид деятельности :учеб. пособ.Москва :Финансы и статистика, 2009. 345 с.

13. Зорин И.В., Каверина Т. П., Квартальнов В. А. Туризм как вид деятельности : учеб. пособ. Москва : Финансы и статистика, 2005. 288 с.
14. Ильина Е. Н. Туроперейтинг: организация деятельности: учебник. Москва : Финансы и статистика, 2005. 256 с.
15. Ильина Е. Н. Туропреитинг : организация деятельности : учебник. Москва: Финансы и статистика, 2007. 340 с.
16. Кадацька Ю.А. Релігійний туризм в Україні : навч. посіб. Київ : Науковий світ, 2003. 178 с.
17. Квартальнов В. А. Туризм : учебник. Москва : Финансы и статистика, 2002. 320 с.
18. Ковальчук А.С. Географія релігії в Україні : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 1997. 219 с.
19. Ковальчук А., Каднічанський Д., Рутинський М. Релігійний туризм в Україні : навч. посіб. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2013. 420 с.
20. Колодий Н.А. Экономика ошущений и впечатлений в туризме и менеджменте: учебное пособие. Люберцы : Юрайт, 2016. 326 с.
21. Кузик С. П. Географія туризму : навч. посіб. Київ : Знання, 2011. 271 с.
22. Кусков А. С., Голубева В. Л. Туроперейтинг: учебник. Москва : Изд-во: Форум, НИЦ ИНФРА-М, 2014. 400 с.
23. Кусков А. С., Иванов А. В., Яшков И. А., Ширинкин П. С. Туристское ресурсоведение : учебник. Москва : Университетская книга, 2011. 352 с.
24. Лубський В.І., Теремко В.І. Релігієзнавство : підручник. Київ : Академвидав, 2005. 432 с.
25. Лукьянова Л. Г., Цыбух В. И. Рекреационные комплексы: учебное пособие. Киев : Высшая школа, 2004. 346 с.
26. Любіцева О.О., Бабарницька В. К. Туризмознавство: вступ до фаху: підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 335 с.

27. Мальська М.П., Гамкало М. З., Бордун О. Ю. Туристичне країнознавство. Європа : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 224 с.
28. Новиков В. С. Инновации в туризме : учеб. пособ. Москва : Академия, 2015. 208 с.
29. Овчаров А.О. Экономикатуризма: учеб. пособ. Москва : Инфра-М, 2016. 272 с.
30. Окладникова Е. А. Международный туризм. География туристских ресурсов мира : учеб. пособ. Москва : Учитель и ученик, Омега-Л, 2015. 384 с.
31. Павлова Г. Ю. Сервисная деятельность : учеб. пособ. Москва : КноРус, 2016. 176 с.
32. Панкова Є. В. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2003. 352 с.
33. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 550 с.
34. Писаревський І.М., Погасій С.О., Андренко І.Б., Покоłodна М.М., Сегеда І.В. Організація туризму : підручник. Харків : ХНАМГ, 2008. 541 с.
35. Саак А. Э. Менеджмент в социально-культурном сервисе и туризме : учеб. пособ. Москва : Питер, 2017. 512 с.
36. Сапелкіна З.В. Релігійний туризм: навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2009. 241 с.
37. Сапелкіна З. П. Релігія і культура. Релігійний туризм : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Вид-во Акад. праці і соц. відносин Федер. профспілок України, 2012. 187 с
38. Сергодеева Е.А., Бурняшева Л.А., Гончарова Е.Н., Кольчугина Т.А. Туризм в системе межкультурных коммуникаций: глобальный и региональный аспект : учеб. пособ. Пятигорск: ПГЛУ, 2012. 245 с.
39. Скобкин, С. С. Менеджмент в туризме : учеб. пособ. Москва : Магистр, 2015. 448 с.

40. Сокол Т. Г. Основы туристологии : навч. посіб. Київ : Слов'янський дід, 2006. 76 с.
41. Ткаченко Т. І. Сталый розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : монографія. 2-ге вид. Київ: Київський національний торговельно-економічний університет, 2009. 463 с.
42. Ушаков Д. С. Прикладной туроперейтинг : учеб. пособ. Ростов-на-Дону : МарТ, 2007. 416 с.
43. Христов Т. Т. Религиозный туризм : учебное пособие для студентов высших учебных заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 288 с.
44. Черных Н. Б. Технология и организация туроператорской и турагентской деятельности : учеб. пособ. Москва : Советский спорт, 2005. 322 с.
45. Чудновский А. Д., Жукова М. А. Управление индустрией туризма: учеб. пособ. Москва: Наука, 2016. 208 с.
46. Щербакова С. А. Международный туризм. Экономика и география: учеб. пособ. Москва : Финансы и статистика, 2007. 144 с.
47. Юрченко С. О., Юрченко О. Є. Міжнародний туризм : навчальний посібник для студентів спеціальностей «Туризмознавство», «Міжнародні економічні відносини». Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. 328 с.
48. Яроцький П.Л. Паломницький (релігійний) туризм в Україні: перспективи розвитку: моногр. Київ : Кондор, 2004. 181 с.
49. Яроцький П.Л., Пазенюк В. С., Федорченко В. К. Філософський аспект паломницького (релігійного) туризму в Україні. Філософія туризму : навчально-методичний посібник. Київ : Кондор, 2004. 433 с.
50. Виды экскурсионного туризма. URL : <http://turvopros.com/vidyi-ekskursionnogo-turizma/> (дата звернення: 15.06.2020).

51. Економічна статистика / Економічна діяльність / Туризм. URL : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/tur.htm(дата звернення: 05.01.2021).

52. Экскурсионный отдых и круизы. URL : <https://www.tez-tour.com/restType.html?id=21>(дата звернення: 15.06.2020).

53. Экскурсионный туризм. URL : <http://www.rusadventures.ru/activities/25.aspx>(дата звернення: 15.06.2020).

54. Истоки религиозного туризма и его проекция на современность. URL : http://elib.sfu-kras.ru/bitstream/handle/2311/19312/s63_004.pdf?sequence=1(дата звернення: 21.10.2020).

55. Религиозный туризм. URL : <https://rep.polessu.by/bitstream/123456789/12659/1/9.pdf>(дата звернення: 21.10.2020).

56. Релігійний туризм в Україні. URL : https://www.researchgate.net/publication/328935696_RELIGIJNIJ_TURIZM_UKRAINI_TENDENCIJ_ORGANIZACII_V_UVILEJNIJ_RIK_BOZOGO_MILOSERDA(дата звернення: 21.10.2020).

57. Релігійний туризм у Християнстві на сучасному етапі. URL : <http://internationalrelationstourism.karazin.ua/themes/irtb/resources/b5fcfad756de666ca08e3f4aaa469078.pdf>(дата звернення: 21.10.2020).

58. Религиозный туризм как деятельность по организации путешествий. URL : <https://www.pglu.ru/upload/iblock/1cb/20.pdf>(дата звернення: 21.10.2020).

59. Религиозный туризм как механизм поддержания духовно-культурных процессов на уровне регионального социума. URL : <https://readera.org/religioznyjturizmkakmehanizmpodderzhanijaduhovnokulturnyh-processov-na-140208468>(дата звернення: 21.10.2020).

60. Познавательный туризм в Европе, Америке и Украине. URL : <https://travelluxtour.info/vidy-turizma/poznavatelnyi-jekskursionnyi-turizm/>(дата звернення: 15.06.2020).

61. Технология разработки нового туристического продукта. URL : <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92970/34Shevchuk.pdf?sequence=1>(дата звернення: 05.01.2021).